

HOOFSTUK 6

INTERVENSIES VIR DIE IMPLEMENTERING VAN GEMEENSKAPGEBASEERDE BEJAARDEVERSORGING

1. INLEIDING

Daar is in die vorige hoofstukke ondersoek ingestel na die beleidraamwerk vir versorging van bejaardes in 'n gemeenskapgebaseerde konteks met verwysing na internasionale bejaardeversorgingsbeleid en die verouderingbeleid in Suid-Afrika. Verder is die faktore wat bejaardes se funksionering in die gemeenskap beïnvloed in samehang met gemeenskapgebaseerde intervensies vir bejaardes en hulle versorgers bespreek. Daar is ook klem gelê op die noodsaaklikheid dat gemeenskappe veilig is, die waarde van gemeenskapbetrokkenheid by sosiale steunstelsels en die nadele van die formalisering van sosiale steunnetwerke. Dienslewering deur diensfasiliteite soos dag-, tuishulp- en dienssentrums en kerke het aandag geniet.

In hoofstuk 6 word die uitgangspunt van gemeenskapgebaseerde bejaardeversorging, naamlik bemagtiging, asook toepaslike intervensies bespreek, gevolg deur 'n oorsigtelike uiteensetting van die onderskeie rolspelers. Die toespraak van die Direkteur-generaal van die Departement van Welsyn oor die toekomspektief van veroudering in S.A. (Departement van Welsyn, 1999a: 3) meld dat bemagtiging en selfvervulling 'n nuwe benadering tot veroudering is wat deel van beleid vorm.

Alhoewel die maatskaplike werker 'n spesifieke bydrae tot gemeenskapgebaseerde bejaardeversorging met die bejaardes, hulle versorgers en die gemeenskap in die breë het, is die versorging van bejaardes, soos reeds uitgewys in hierdie verslag, nie net 'n maatskaplikewerk-aangeleentheid nie. Die intervensies wat in hierdie navorsingverslag voorgestel word, kan derhalwe deur maatskaplike werkers, maar ook deur ander rolspelers wat by gemeenskapgebaseerde bejaardeversorging betrokke is, geïmplementeer word. Waar

toepaslik sal egter kortliks spesifiek na die taak van die maatskaplike werker verwys word.

Primêre en sekondêre diensvoorsieners is betrokke by die implementering van intervensies deur organisasies en belangegroepe wat gerig is op bemagtiging. Intervensies deur die sosiale steunstelsel van bejaardes en hulle versorgers is meer gerig op persoonlike vlak, soos byvoorbeeld betrokkenheid as vrywilliger by die versorging van bejaardes. Bemagtiging as benadering tot gemeenskapgebaseerde bejaardeversorging geniet vervolgens aandag.

2. BEMAGTIGING AS UITGANGSPUNT VIR GEMEENSKAPGEBASEERDE BEJAARDEVERSORGING

Bemagtiging word deur die Nuwe Woordeboek vir Maatskaplike Werk (Vaktaalkomitee vir Maatskaplike Werk, 1995: 6) omskryf as die proses waardeur individue of groepe persoonlike of kollektiewe mag verkry en sodoende in staat gestel word om hulle lewensomstandighede deur daadwerklike optrede te verbeter.

Lombard (1999: 42 - 44) wys op die noodsaaklikheid dat gemeenskapbemagtiging (die aanleer van vermoëns/vaardighede, bepaling van lewensvatbaarheid ten opsigte van die bemerkbaarheid van produkte, asook finansiële bestuur) in programme realiseer. Dit blyk 'n goeie beginsel te wees om dienste waaraan bejaardes self 'n behoefte het, te lewer.

Biegel, Shore en Gordon (1986: 137) wys daarop dat bemagtiging impliseer dat gemeenskaplede die nodige hulpbronne mobiliseer om gemeenskapbehoefte te bevredig: "Empowerment programs build on community strengths to identify service needs and to work toward mobilizing the necessary resources- political, economic, and attitudinal – to meet these needs. The individuals involved come to see their own unique qualifications to define those not being met in their communities and to shape services responsive to those needs"

2.1 DOELSTELLINGS VAN BEMAGTIGING

Volgens Biegel, Shore en Gordon (1986: 138 - 140) stipuleer die Community Mental Health Empowerment Model die volgende doelstellings:

- Identifisering van die gemeenskap se sterkpunte en behoeftes - gemeenskaplede word

betrek by die insameling van data aangaande hulpverlening en dienste wat in hulle omgewing plaasvind ten einde objektiewe statistiek en subjektiewe data voortspruitend uit onderhoude te bekom. 'n Inventaris van plaaslike diensleweringinstansies word bygehou.

- Versterking van die gemeenskap se vrywillige hulpverleningnetwerk - vrywilliges word toegerus om met vertroue met professionele persone as spanlede te kan skakel. Die proses behels insameling en analisering van inligting, prioriteitbepaling, die saamstel van werkkomitees om selfhelpgroepe, gesinkommunikasie-seminare en krisisnoodlyne te ontwikkel.
- Versterking van die professionele hulpnetwerk – kontak word bewerkstellig tussen aanverwante professionele diensleweringinstansies wat normaalweg parallel met mekaar in dieselfde geografiese omgewing funksioneer.
- Bewerkstellig skakeling tussen die vrywillige en professionele hulpverleningnetwerke - die professionele instansies kan byvoorbeeld opleiding aan vrywilligers voorsien om hulle in staat te stel om programme te ontwikkel vir behoeftes wat hulle self geïdentifiseer het.
- Koppeling van die vrywillige en professionele hulpverleningnetwerke met die makrosisteem word bewerkstellig omdat regeringbeleid die riglyne vir dienslewering bepaal. Indien hierdie proses tegelykertyd in die verskillende gemeenskappe plaasvind, word onderlinge skakeling ook nagestreef.
- Professionele persone dien as raadgevers vir vrywilligers uit die gemeenskap om die doelwitte wat hulleself geformuleer het, te bereik – in plaas van andersom. Moontlike projekte is die daarstelling van 'n gids vir dienste vir bejaardes, selfhelpgroepe vir weduwees, 'n noodlyn wat deur bejaardes beman word en 'n raadgevende diens aan bejaardes deur bejaardes.
- Die versterkingstrategie kan noodsaaklike dienste daarstel of sosiale verandering deur sosiale aksie bewerkstellig. Voorbeelde van sosiale verandering is byvoorbeeld om as 'n verteenwoordigende groep te onderhandel oor beter fasiliteite of dienste.
- Die kapasiteit van bejaardes om hulle eie belange te hanteer, moet gereeld aandag geniet. Hulpbronne moet ontgin word om bejaardes by te staan. Die ideaal is om bestaande informele infrastrukture te versterk en aan te moedig om mekaar wedersyds te ondersteun.
- Personeelontwikkeling en kennis van die gemeenskap is baie belangrik om die regte gemeenskapleiers en –lede te identifiseer. Die voordeel is egter dat die gemeenskap meer geredelik volhou met die projek as die fondament reg gelê is. Evaluering moet ten opsigte van gemeenskaplede wat direk by die projek betrokke is, sowel as die verbruikers van

dienste gedoen word.

Die doelstellings van bemagtigingaksies is om gemeenskaplede toe te rus om self by te dra tot die oplossing van gemeenskapvraagstukke.

2.2 BEMAGTINGAKSIES IN GEMEENSKAPVERBAND

Soos reeds in Hoofstuk 4 vermeld, is dit noodsaaklik dat die kapasiteit van die hulpverleningsisteme in die gemeenskap bepaal word ten einde onderlinge samewerking tussen hulpbronne te verbeter of nuwe dienste daar te stel.

Die navorser ondersteun die Finansiële Beleid vir Ontwikkelingsgerigte Maatskaplike Welsyndienste (1999: 40) se aanbeveling: "The non-governmental sector will be encouraged to network much more effectively to share information, resources and to form partnerships or consortiums in service delivery" omdat onderlinge samewerking kan meebring dat individue, groepe, organisasies en gemeenskappe daardeur bemagtig sal word sodat daar sover moontlik in die breë spektrum behoeftes van gemeenskapgebaseerde dienste aan bejaardes voldoen kan word.

'n Gemeenskapbemagtiging-intervensie word deur Biegel, Shore en Gordon (1986: 129 – 131) beskryf. 'n Gemeenskapuitreikmodel word daargestel deur 'n konferensie met ongeveer gelyke verteenwoordiging van organisasieverteenwoordigers en bejaardes te belê. In die drie maande wat konferensies voorafgaan, skakel koördineerders individueel met direkteure/bestuurders van alle groot gemeenskaporganisasies in die omgewing om die omgewingnetwerkkonsep te verduidelik, die voordele daarvan uit te wys en verteenwoordigers vir die konferensie te werf. Werkwinkels oor onderwerpe soos gesondheidsorg vir bejaardes sowel as bejaardes en hul gesinsisteme word tydens konferensies aangebied. Afgevaardigdes dui op blanko papiere aan wat hulle onderskeie behoeftes is asook die hulp wat hulle kan voorsien. Hulle dui ook aan of hulle in diensuitruilskemas belangstel. Behoeftes-en-dienste-gidse kan saamgestel word. Daarin kan gemeld word watter behoeftes, vaardighede, ruimte en/of toerusting bestaan. Direkte skakeling word so aangemoedig.

Tinker (1981: 267) beklemtoon dat voldoende hulpbronne en geïntegreerde beplanning van

verwante professies noodsaaklik is om die uitreiking in gemeenskapverband te laat realiseer. Oorvleueling van dienslewering en duplisering van dienste bevorder nie effektiwiteit nie en kan meebring dat sekere gemeenskapbehoefte nie aangespreek word nie. Dit vereis dat daar onderlinge samewerking tussen die verskillende belangegroepes moet wees. Dit kan egter heelwat weerstand by formele en informele welsynsektore ontlok. Biegel, Shore en Gordon (1986: 94) beweer tereg: "Everybody wants to coordinate, but no one wants to be coordinated." Die navorser wys daarop dat die weerstand oorkom moet word omdat die beleidraamwerk waarbinne ontwikkelinggerigte maatskaplike ontwikkeling in Suid-Afrika plaasvind, goeie onderlinge samewerking tussen verskillende rolspelers vereis. Soos omskryf in Hoofstuk 1, vermeld Lombard & Jansen van Rensburg (2001: 327) dat individue, groepe en organisasies toenemend bereid moet wees om in vennootskap saam te werk. Hoe hoër die vlak van samewerking is, hoe meer hulpbronne word gedeel tussen die rolspelers betrokke.

Koördinerende van dienste en hulpbronne is nie net van toepassing op dienslewering van die gemeenskap aan bejaardes nie, maar ook op onderlinge skakeling en koördinerende tussen bejaardesorgverenigings en – instansies.

Dit is ook noodsaaklik dat bejaardesorg-organisasies saamwerk om gemeenskaplike doelstellings te bereik. Die navorser verwys as voorbeeld van bemaagtiging van gemeenskaporganisasies en -groepe na Braungart, Hoyer en Braungart (1979: 17 - 19) sowel as Gross (1979: 39 - 40) se stelling dat navorsing aan die lig gebring het dat al meer gemeenskapsorganisasies soos aftreklubs, maatskaplike diensorganisasies, dienssentrums, kerkgenootskappe, staatsinstansies, finansiële instellings en die media, betrokke raak by misdaadvoorkomingaksies ten opsigte van bejaardes.

Biegel, Shore en Gordon (1986: 138) vermeld verder dat Phylis Ehrlich die Mutual Aid Program (MAP) ontwikkel het waarvolgens netwerkstrategie gebruik is om buurtgroepe te inisier wat gerat is om met enige probleme wat bejaardedienste raak, behulpsaam te wees. Die program stel bejaardes in staat om self te besluit wat hulle nodig het en beywer hulle self daarvoor om dit te bereik. Organisasies bied bloot steun terwyl die bejaardes self projekte ontwikkel. 'n Handboek is beskikbaar waarin verskillende projekte bespreek word.

2.3 BEMAGTIGING VAN BEJAARDES EN HULLE VERSORGERS

Esquivel (1993: 106 - 111) meld dat AGEKO onder andere daarna streef om bejaardes en die gemeenskap bewus te maak van die waardevolle bydrae wat bejaardes kan lewer. Hulle aktiwiteite fokus op die opvoeding, bevordering, opleiding en ontwikkeling van bejaardes, hulle gesinne/families, die gemeenskap en die samelewing en behels die bevordering van:

- gesondheid, fiksheid, ekologie, ontspanning, oefeninge en uitstappies;
- die organisasie van jaarlikse padwedlope vir bejaardes, ontspanning soos kompetisies en speletjies asook kulturfeste en aanbiedings;
- mediadekking;
- bejaardevrywilligeraktiwiteite wat bejaardes, kinders, ongehude moeders, museums en rehabilitasiesentrums betrek;
- sosiale klubs vir maksimale benutting van vrye tyd, vermindering van eensaamheid en ontwikkeling van fisiese en psigiese potensiaal;
- spesialiteitklubs soos musiek, lees van klassieke werke, teater, dans, swem en gimnastiek;
- gemeenskapklubs waar allerlei aktiwiteite gepaard gaan met vaardighede wat gerig is op die generering van inkomste;
- die daarstelling van outonome, demokratiese klubs;
- 'n instandhoudingsdiens met maandelikse vergaderings waar evaluering en gesamentlike beplanning saam met klubbestuurders gedoen word;
- openbare dienste met 'n hulpmiddelebank waar bruikbare hulpmiddels, soos rolstoele, lugkussings, badsitplekke en ortopediese artikels gehuur of geleen kan word, en
- 'n geriatrisiese en gerontologiese biblioteek waar die nuutste inligting en voorbereiding-vir-aftredkursusse beskikbaar is.

Bemagtiging van gemeenskapslede is die sleutel waarmee die potensiaal van bejaardes om 'n positiewe bydrae tot die ontwikkeling van hulpbronne en die verbetering van hulle posisie in die gemeenskap, ontsluit kan word.

Leichsenring en Pruckner (1993: 195 - 198) meld dat ondersteuning en toerusting van verswakte bejaardes en hulle versorgers/familie belangrik is omdat:

- die rol van informele versorgers toenemend voorspraak, bemiddeling, onderhandeling en toesig oor dienslewering insluit;

- daar toenemende eise vir selfbeskikking en beheer deur bejaardes en families is;
- tuishulpdienste prioriteit as aanbevole versorgingstipe geniet;
- gebrekkige kommunikasie tussen onderskeie diensvoorsieners bestaan;
- onderontwikkelde dienskulture in sommige areas voorkom;
- nuwe verhoudings tussen die onderskeie diensvoorsieners ontwikkel tydens individuele skakeling of werkgroepe;
- veral bejaarde eggenote skuldig voel omdat hulle openbare dienste benut om tradisionele versorgingstake te verrig;
- dit help om uitbranding by versorgers te voorkom of te hanteer;
- hulp verleen word aan professionele en vrywilliger hulpverleners om versorgers se behoeftes te hanteer;
- dit advies, ondersteuning en indien nodig (deur middel van bemiddeling) versorgingspakkette aan versorgers bied en
- opleidingkursusse aan professionele, vrywilliger- en persoonlike versorgers asook supervisie aan selfhelpgroepe (versorgers) aangebied word.

Aktiewe veroudering bied talle geleenthede vir bejaardes.

Tout, (1993b: 252 - 260) verwys na die opleiding van bejaardes in terme van:

- beroepgerigte opleiding/heropleiding;
- die opleiding van versorgers (soos gesin- en vrywilligerversorgers, geriatrisiese praktisyns (asook opleiers self) in vaardighede benodig vir bejaardeversorging; en
- opleiers vir mede-bejaardes of jonger persone.

Die navorser is van mening dat hierdie intervensie baie belangrik kan wees omdat dit rig op die bemagtiging van bejaardes, hulle versorgers maar ook die onderskeie rolspelers betrokke by bejaardeversorging. Uitbouing van onderlinge samewerking tussen die onderskeie diensvoorsieners word ook bevorder.

3. INTERVENSIES VIR DIE IMPLEMENTERING VAN GEMEENSKAP- GEBASEERDE BEJAARDEVERSORGING

Cox (1993: 64 - 65) meld dat bemagtiginggeoriënteerde intervensies beskou kan word as

intervensies wat bejaardes en/of hulle gesinne betrek in:

- die toerusting met kennis en vaardighede vir oorlewing in bejaardheid (opvoeding);
- selfhelp;
- maatskaplike steunaktiwiteite met ander wat soortgelyke probleme het; en
- die deelname aan kollektiewe/sosiale aksie wat rig op die verbetering van hulle omgewing.

In die praktyk is daar alreeds verskeie voorbeelde van suksesvolle bemagtigingaksies wat 'n beduidende verskil ten opsigte van bejaardes se funksionering gemaak het. Die "Orange Farm Luncheon Clubs" wat reeds sedert 1984 sonder staatfinansiering funksioneer, is 'n voorbeeld van 'n projek wat deur bejaardes, vir bejaardes, in stand gehou word. Eckley (1999: 40) identifiseer beginsels vir sodanige funksionering:

- bejaardes lewer en ontvang dienste;
- daar is geen betaalde personeel nie;
- die klubs behoort aan die gemeenskap;
- behoeftes en dienste word gekoppel (slegs dienste waarvoor daar 'n behoefte bestaan, byvoorbeeld voedsel, geselskap en versorging, word gelewer);
- fasiliteite word deur lede daargestel;
- jong kinders vergesel bejaardes en ontvang ook dienste;
- inkomste-generatiewe projekte word aangepak; en
- klubs skep 'n "familienetwerk" wat wyer strek as die dienste wat gelewer word.

Nyanguru (1993: 47 - 52) beskryf 'n versorgingmetode waar bejaardes in 'n gemeenskap volgens hulle vermoëns kan bydra en volgens hulle behoeftes ontvang, ooreenkomstig kooperatiewe lidmaatskap. Bejaardes bestuur die tuiste en verrig soveel moontlik aktiwiteite self. Die tuiste is selfvoorsienend omdat aktiwiteite wat inkomstegenererend is volgens elkeen se vermoë aangepak word, byvoorbeeld die verbouing van mielies, tamaties, boontjies, grondbone en komkommers asook 'n hoenderboerdery. Oorhoofse kostes word daardeur gedek terwyl die res van die inkomste gelykop tussen die bejaardes verdeel word. Aktiwiteite is nie streng gestruktureerd nie en bejaardes het 'n groter mate van selfbeskikking sowel as geleenthede vir kreatiewe aktiwiteite. Bejaardes beleef dus in 'n groot mate kontinuïteit ten opsigte van hul vroeëre en huidige lewenswyse. Die gesamentlike aktiwiteite bevorder onafhanklike funksionering en die smee van vriendskappe.

Nyanguru (1993: 52) se aanbeveling dat: "... future policy ... should emphasize continuity in the conditions of life, opportunities for self-help, participation in the day-to-day running of the home and democratic decision making, all of which are needed to enhance the individual's sense of dignity and self-worth", beklemtoon 'n belangrike beginsel, naamlik dat bejaardes so lank moontlik moet aangaan met 'n lewe van selfversorging.

Die navorser is van mening dat die beginsels van die projek soos deur Nyanguru (1993) beskryf is, ook in ander projekte geïnkorporeer behoort te word. Die behuisingkonsep "kommunes as gemeenskapsentrums" is 'n uitstekende voorbeeld van 'n projek wat volgens ooreenstemmende beginsels funksioneer (vergelyk Hoofstuk 3).

Die navorser wys daarop dat dit egter noodsaaklik is dat die bejaardes ondersteun word met die bestuur en instandhouding van hierdie tipe projekte omdat

- die bejaardes wat die leiding neem mettertyd verouder; of
- die leidende groep weens siekte of dood kan disintegreer; of
- die uitset om die projek aan die gang te hou, te groot word vir die bejaardes.

Tinker (1981: 280 - 281) vermeld dat die navorsers Cheeseman, Lansley en Wilson (in *Neighbourhood Care and Old People*, 1972) bevind het dat dit noodsaaklik is dat die gemeenskap ondersteun moet word ten einde oorlading en gevolglike onttrekking te voorkom. Die gemeenskap benodig leiding, stimulasie, aanmoediging sowel as administratiewe en finansiële steun waar nodig ten einde projekte te inisieer en in stand te hou. Dit kan in die vorm van intervensies deur die primêre en sekondêre diensvoorsieners sowel as die sosiale steunstelsels geïmplementeer word sodat gemeenskapgebaseerde dienslewering aan bejaardes kan realiseer.

'n Baie belangrike beginsel waarop gemeenskapgebaseerde dienslewering aan bejaardes berus, is dat dienste aan sowel die bejaarde as sy/haar versorgers gelewer moet word. Bejaardes sowel as hulle versorgers moet ondersteun word sodat versorgers nie as gevolg van stres ineenstort of oorgaan tot mishandeling en verwaarlosing van bejaardes nie.

Die kapasiteit beskikbaar in bejaardes se informele ondersteuningnetwerk bepaal in 'n groot

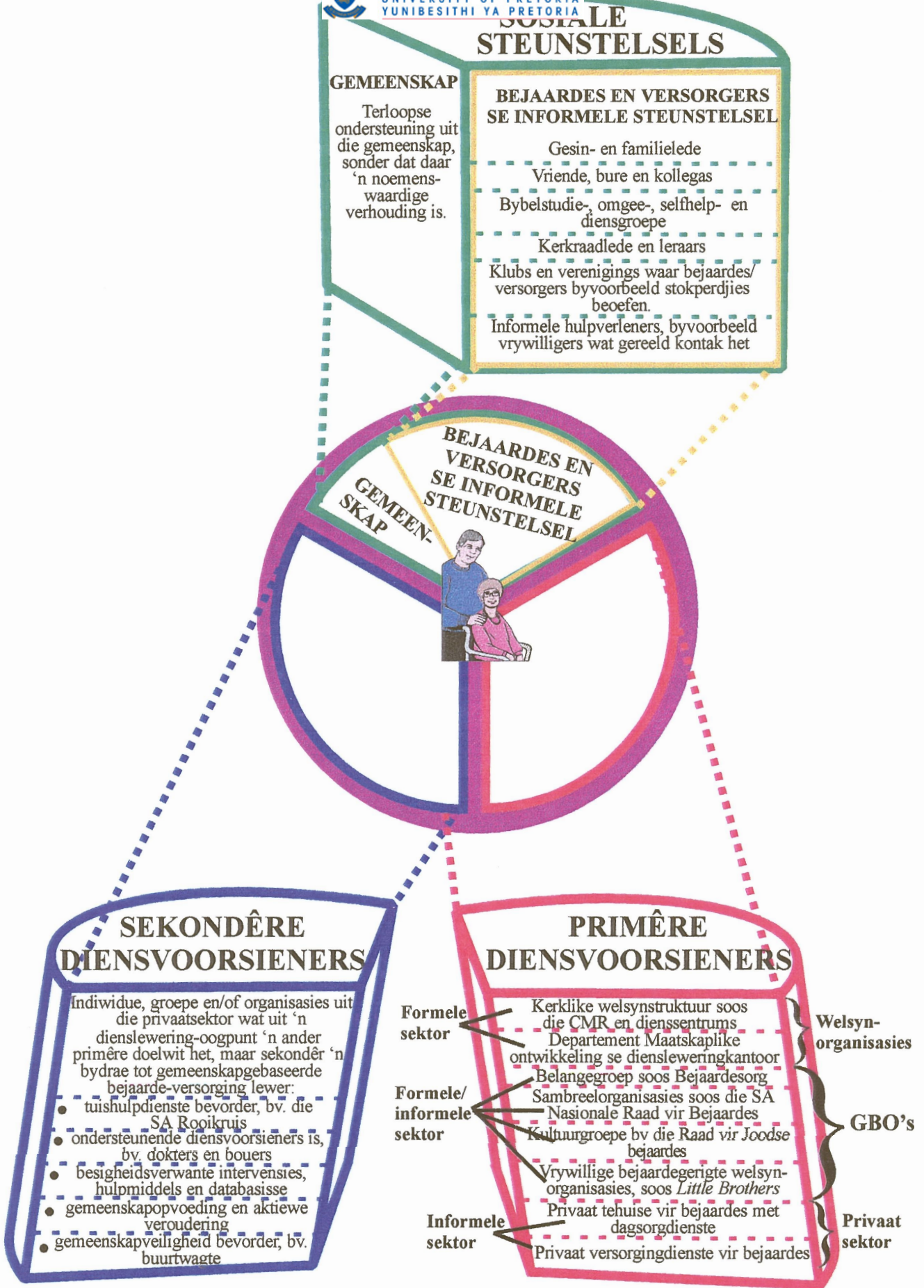
mate die behoefte aan intervensies. Met inagneming van die ekonomiese klimaat en die eise wat aan die GBO's gestel word, behoort dienslewering sover moontlik deur vrywilligers voorsien te word.

Die onderskeie rolspelers betrokke by gemeenskapgebaseerde bejaardeversorging geniet vervolgens aandag.

4. ROLSPELERS BETROKKE BY GEMEENSAPGEBASEERDE BEJAARDE- VERSORGING

Ten einde gemeenskapgebaseerde dienslewering in perspektief te plaas, is dit noodsaaklik dat die onderlinge verhoudings tussen die onderskeie rolspelers begryp sal word. Die navorser het die onderskeie rolspelers visueel gekategoriseer. Sien Figuur 6.1: Rolspelers in gemeenskapgebaseerde bejaardeversorging.

Figuur 6.1 illustreer die verskillende rolspelers wat bydra tot gemeenskapgebaseerde versorging ten opsigte van bejaardes en hulle versorgers. Die rolspelers word in drie komponente ingedeel, naamlik sosiale steunstelsels, primêre en sekondêre diensvoorsieners. Die rol van die kerk as primêre diensvoorsiener-cum-sosiale steunstelsel word uitgebeeld. Indien die bejaardes nog onafhanklik funksioneer, is slegs die bejaarde die middelpunt van Figuur 6.1. Daar is 'n direkte, toenemende verwantskap tussen die welsyn van die bejaardes en hulle versorgers. Namate die bejaardes verswak, word die rol van die versorgers meer belangrik. In die lig hiervan word die versorgers ook in die middelpunt van die Figuur 6.1 aangedui. Primêre diensvoorsieners sluit die formele welsynsektor, GBO's, en die privaatsektor in, terwyl sekondêre diensvoorsieners hoofsaaklik uit individue, groepe en organisasies vanuit die gemeenskap en/of privaat sektor bestaan. Hierdie indeling is na aanleiding van die navorser se beskouing van die rolspelers van gemeenskapgebaseerde bejaardeversorging gemaak, maar kan verskil van bejaarde tot bejaarde. Dit is noodsaaklik dat gemeenskapwerkers en rolspelers die posisie van die onderskeie rolspelers in die sisteem verstaan ten einde effektief interaktief te kan funksioneer. Hierdie begrip is ook van toepassing op individue, groepe en/of organisasies uit die privaatsektor sodat hulle die belangrikheid van hulle bydrae tot gemeenskapgebaseerde bejaardeversorging beter kan begryp.

Figuur 6.1 Rolspelers in gemeenskapgebaseerde bejaardeversorging.

Tersaaklike intervensies word vervolgens onder die gemelde kategorieë van diensvoorsieners bespreek. Die navorser fokus op toepaslike voorbeelde, omdat sy besef dat die breë spektrum van dienste geensins volledig weergegee kan word nie.

Figuur 6.1 gee 'n aanduiding van watter tipe bydraes nodig is en watter rolspelers moontlik 'n bydrae in die verband kan lewer. 'n Primêre diensvoorsiener, soos die CMR, kan byvoorbeeld gemeenskapopvoeding doen wat ook as die taak van sekondêre versorgers voorgestel is. Dit toon aan hoe sosiale steunstelselle wat in hegte verhouding teenoor mekaar staan, mekaar kan ondersteun. Die enkele faktor wat die grootste effek op die betroubaarheid van die visuele voorstelling het, is die mate waartoe die bejaardes en hulle versorgers aktief in die gemeenskap ingeskakel of geïsoleer is.

Die uiteensetting het ten doel om die primêre en sekondêre diensvoorsieners sowel as die sosiale steunstelsels te mobiliseer om betrokke te raak by gemeenskapgebaseerde bejaardeversorging. Die onderskeie rolspelers word vervolgens bespreek.

5. SOSIALE STEUNSTELSELS

Gemeenskapgebaseerde bejaardeversorging sonder informele hulpverleners/vrywilligers is onmoontlik. Vrywilligerbetrokkenheid kan op soveel manier plaasvind dat dit vir elke gemeenskaplid moontlik behoort te wees om 'n bydrae te lewer, hetsy informeel, as individu of as lid van 'n groep (vergelyk Hoofstuk 1. 7).

Volgens die navorser sluit sosiale steunstelsels die volgende persone in:

- bejaardes en versorgers;
- die informele steunstelsel van bejaardes en hulle versorgers wat bestaan uit:
  - gesin- en familieledede;
  - bure, vriende en kollegas;
  - ondersteuning voortspruitend uit kerklike betrokkenheid, soos Bybelstudiegroepe; en
  - kerkraadslede en die leraars,
  - inskakeling by klubs en verenigings waar bejaardes byvoorbeeld belangstellings, stokperdjies, ontspanning en sport kan beoefen
- informele hulpverlener, byvoorbeeld vrywilliges en

- terloopse ondersteuning uit die gemeenskap sonder dat daar 'n noemenswaardige verhouding tussen die partye bestaan.

Die sosiale steunstelselwaarde wat die inskakeling by omgegroepe, belangstelling- of stokperdjieaktiwiteite vir bejaardes inhou, word bepaal deur die bejaardes se betrokkenheid daarby en of hegte vriendskappe aldaar gesmee word. As 'n jarelange skaakmaat byvoorbeeld nie sou opdaag vir skaak nie, sal die skaakmaat op persoonlike vlak moeite doen om vas te stel of alles wel is. Venter (1982: 48) verwys na klubs vir bejaardes as sentrums waar stokperdjies of sport beoefen en sosiale, opvoedkundige en godsdienstige aktiwiteite kan plaasvind.

Die sosiale steunstelsels kan intervensies soos vrywilligerbetrokkenheid en wedersydse hulp- en selfhelpaksies implementeer.

5.1 BETROKKENHEID BY VRYWILLIGERAKTIWITEITE

Daar word onder vrywilligerbetrokkenheid voorsiening gemaak vir vrywilligerdienslewering aan en deur bejaardes asook wedersydse vrywilligerdienslewering tussen bejaardes en ander. Goeie buurmanskapprojekte (hierna GBP's) word ook bespreek.

Die navorser wys daarop dat die Kankervereniging van Suid-Afrika (KANSA) (Gauteng) jaarliks met die loodsing van elke jaar se vrywilligerprojekte 'n spesiale (massa) geleentheid vir vrywilligers reël waarin terugvoer gegee word oor die vorige jaar se projek, erkenning gegee word vir spesiale bydraes (byvoorbeeld aantal jare betrokke), hulle deur motivering en kennisoordrag toegerus word vir die (nuwe) jaarlikse projek en hulle bederf word met die optrede van gaskunstenaars en tee. Daarna kontak die verskillende streekleiers die groepleiers waarop die toktokkies (plaaslike vrywilligers) gekontak word en die projek neem 'n aanvang. Vrywilligers moet spesifiek gemotiveer, versterk en betrek word. Terugvoer is net so belangrik. Die beginsels van ondersteuning, toerusting, opleiding en terugvoer behoort benut te word by alle vrywilligerprojekte.

'n Belangrike gevolg van vrywilligerbetrokkenheid is dat behoeftes op 'n manier aangespreek word waardeur persoonlike betrokkenheid by mekaar, en dus ook by bejaardes, bevorder

word. Dit bring mee dat bejaardes die vrymoedigheid het om langer onafhanklik in gemeenskappe aan te bly. Versorgers van bejaardes weet ook dat daar vir hulle ondersteuning beskikbaar sal wees wanneer hulle dit benodig

5.2 VRYWILLIGERSKAKELING

Biegel, Shore en Gordon (1986: 107 – 121) beskryf die intervensie vrywilligerskakeling. Vrywilligers word deur professionele persone opgelei, supervisie gegee en deur formele agentskappe beheer. Bejaardes kan teikengroepe, vrywilligers, deel van intergenerasieprogramme uitmaak of beide teikengroepe en vrywilligers wees. Daar is duidelike hulpverlener-kliëntrolle (selfs al sou sosiale verhoudings ontstaan). Die regte koppeling is uiters noodsaaklik omdat alle persone nie versoenbaar is nie.

Die navorser wys daarop dat daar vrywilligersentrums is wat moontlik so 'n taak sou kon onderneem. Indien die voorbeelde van vrywilligerskakeling bestudeer word, blyk dit duidelik dat die projekte aangepas kan word vir minder formele funksionering, byvoorbeeld in omgegroepe.

Biegel, Shore en Gordon (1986: 108 – 117) vermeld verskeie vrywilligerskakelingprojekte:

- Projekte (byvoorbeeld telefoonsteunstelsels) kan informeel begin en later meer definitiewe roldefiniëring hê. Supervisie is noodsaaklik om te verseker dat vrywilligers hulle rolle reg vertolk.
- Georganiseerde straatklubs, kan in samewerking met bejaardes se familie en vriende, na die belange van plaaslike bejaardes omsien.
- Die verspreiding van nuusbriewe in spesifieke areas (blokke) kan benut word om sodoende bejaardes in dieselfde omgewing by mekaar betrokke te maak. Bejaarde vrywilligers besoek tuistes in spesifieke straatblokke om vas te stel waar bejaardes woonagtig is, stel naamlyste op en versprei nuusbriewe op 'n gereelde basis. Bejaarde vrywilligers word gekeur as potensiële leiers van verskillende blokke se sosiale netwerke en om as kontakpersone tussen plaaslike bejaardes, nuusbriefredaksies en onderskeie diensverskaffers aan bejaardes op te tree. Enige ernstige probleme word verwys vir professionele hulpverlening. Bejaarde-betrokkenheid word sodoende verhoog alhoewel dit nie noodwendig tot selfhelpgroepe aanleiding gee nie. Die take wat van bejaardes

verwag word, moet maklik uitvoerbaar wees.

- Vrywilligers kan byvoorbeeld voorligtingdienste bied. In 'n ander projek, die Vrywilliger Finansiële Bestuurstelsel (deeglik gemonitor) word waardevolle diens deur bejaarde vrywilligers aan bejaardes gelewer wat nie meer hulle eie geldsake kan hanteer nie.
- 'n Intergeneratiewe YES-projek is aangepak met studente wat belang stel in deelydse werk. Studente is gekeur, het opleiding deurloop en het weekliks voortgesette twee-uurlikse indiensopleiding ondergaan. Hulle het hulp verleen met tuissorgdienste soos wasgoedversorging, huisskoonmaak, inkopies, voorlesing, korrespondensie en die neem vir afsprake met byvoorbeeld dokters. Hulle het ook aflossorgdienste verskaf.

Wenger (1984: 193 - 194) meld ten opsigte van vrywilliger hulpverlening aan bure: "It is easier to offer to cook a meal than to suggest cleaning up the house and unlikely that many feel confident enough to suggest washing or bathing a neighbour except in a crisis situation. Nominal payments and co-operation with social workers can overcome such constraints. Such payments may even make it possible for neighbours to accept caring responsibilities in lieu of other part-time employment."

5.3 VRYWILLIGERDIENSLEWERING AAN BEJAARDES

Intergeneratiewe projekte kan sinvol geïmplementeer word. Tout, (1993b: 308) verwys na 'n projek waarin kinders aangemoedig is om bejaardes se herinneringe op papier vas te lê. Die interaksie bevorder onderlinge verhoudings tussen bejaardes en kinders. Die navorser wys daarop dat die "Seniorstuis Dienssentrum" (Ons Tuis), Pretoria, die gebruik het om leerders van naburige skole te betrek om, by basars of ope dae, tee te bedien. (Persoonlike onderhoud met dr. E. Kruger, 1999-08-25 verwys.)

Gelfand, Olsen & Berman (1980: 178, 186 - 187) vermeld dat besoekdienste hanteer word deur vrywilligers wat huis- of hospitaalgebonde bejaardes bystaan met byvoorbeeld geselsies, lees, korrespondensie of bordspel.

Die navorser verwys na 'n diens wat byvoorbeeld vanuit die Waverley biblioteek (Pretoria) gelewer word waarin leerders betrek word om biblioteekboeke vir bejaardes (wat nie meer self die biblioteek kan besoek nie) te ruil.

Kwan (1993: 88 - 90) benut professionele bejaardes in projekte waar bejaardes vrywilligerdienste aan ander bejaardes lewer. Toekennings word jaarliks aangebied met die doel om bydraes van bejaarde vrywilligers te erken en hulle aan te moedig om by gemeenskapdienslewering betrokke te raak. Toekennings (diamant, goud, silwer en brons) word gedoen op grond van die aantal ure en kwaliteit dienste gelewer. (Nominasies word jaarliks gevra en deur 'n paneel beoordeel.) 'n Ander projek wat beskryf word, behels die werwing van vrywilligers tussen die ouderdom van 50 - 65 jaar, sewe basiese opleidingsessies en vier maande vrywillige dienslewering in die gemeenskap. Ooreenkomstig die aantal ure diens gelewer in die tydperk, ontvang bejaarde vrywilligers 'n medalje (brons vir 25 uur, silwer vir 35 uur en goud vir 45 uur) en aandenkings. Dienslewering behels byvoorbeeld om as instukteurs op te tree, besoeke, haarversorging, korrespondensie, bystand met programme, mediese ondersoek, fondsinsameling, sosiale byeenkomste, uitstappies en vermaak.

"An overview of current and future policies and programs" (Wes-Australië, 1999: 14) meld dat Seniors Telefoon Inligtingdiens deur vrywilligers beman word en inligting aangaande verblyfkeuses, opvoeding, finansies, gesondheid en lewenstyl beskikbaar stel.

5.4 VRYWILLIGERDIENSLEWERING DEUR BEJAARDES

In die artikel *Hupse bejaardes ondersteun hulle eie klubs* word vermeld dat gesonde bejaardes hulp aan verswakte bejaardes verleen (Deernis, 2000c: iii). Die artikel *Bejaardeklub voed ook kinders* beskryf dat die *eMbalenthle Luncheon Club*, wat ongeveer sewentig bejaardes daaglik voed, hulle diens uitgebrei het om die versorging van kleuters in te sluit. Die grootouers was vir die versorging van kleinkinders verantwoordelik (Deernis, 2000g: iii). Soortgelyke aksies kan uit ander bejaarde klubs en verenigings spruit.

Venter (1982: 48) is van mening dat klubs as sentrums vir bejaardes se potensiaal onderontwikkel is. Daar moet onderskei word tussen selfhulpklubs wat later in dienssentrums kan ontwikkel en klubs waar bejaardes hulself beskikbaar stel vir gemeenskapdiens. Laasgenoemde klubs voorsien dienste soos indiensnemingsburo's en dienslewering deur gesonde bejaardes aan bejaardes wat hulp nodig het. Klubs wat hulle beywer vir die belange van bejaardes kan maatskaplike werkers nader om gemeenskapsdienste te organiseer.

Pelle (1999: 16) meld dat bejaardes 'n bydrae kan lewer ten opsigte van gemeenskapsgesondheid deur die gemeenskap/mede-bejaardes oor die gebruik van kruie en selfversorging te onderrig, hulp te verleen met die terapeutiese versorging van terminale pasiënte en 'n voorkomende benadering teenoor aansteeklike siektes te bevorder.

Tout, (1993b: 259 - 260) beskryf projekte waarin sukses behaal is met 'n intergeneratiewe kurrikulum vir leerders. 'n Opleidingprogram (waarin ouer volwassenes opgelei word om onderrig aan jonger kinders te gee), intergeneratiewe opleidingmateriaal sowel as 'n riglyn en opleidinghandleiding is saamgestel om vroeë kinderontwikkelingsprojekte met ouer persone se hulp te loods. Elders het bejaardes vier ure weekliks tydens die skooljaar by skole van voorskoolse tot graad 12-leerders onderrig gegee en die reaksie van die leerders en bejaardes was oorweldigend positief.

Gelfand, Olsen & Berman (1980: 122 – 123) beskryf die volgende projekte:

- Die Retired Senior Volunteers program (RSVP) benut bejaardes om aan noodsaaklike gemeenskapbehoefte te voldoen. Programme word plaaslik beplan en gefinansier (geborg). Vrywillige sentrums kan byvoorbeeld in howe, skole, biblioteke, verpleeginrigtings, dagsorgsentrums vir kinders en hospitale gesetel wees. Vrywilligers kan byvoorbeeld vir vervoer- en uit-die-sak-uitgawes vergoed word. Ongeluk- en aanspreeklikheidsbeskerming kan ook voorsien word.
- Die Senior-metgesel-program bied bejaardehulp op fisiese, emosionele of geestelike vlak aan bejaardes in hospitale, versorgingoorde, volwasse dagsorgsentrums of eie wonings. Die vergoeding vir dienste kan byvoorbeeld voedsel, toelaes en minimale salarisse uitmaak.
- Die Pleeg grootouerprogramme vereis dat bejaardes byvoorbeeld op fisiese of psigososiale terrein hulp verleen aan kinders in omgewings soos korrektiewe fasiliteite, pediatriese sale, skole en dagsorgsentrums. Hulle ontvang byvoorbeeld 'n geringe uurlikse betaling, vervoerkoste, maaltye, ongelukdekking en persoonlike berading.

Bejaardes kan dienste lewer maar ook ontvang in wedersydse vrywilligerdienslewering.

5.5 WEDERSYDSE VRYWILLIGERDIENSLEWERING

Die toespraak van die Direkteur-generaal van die Departement van Welsyn oor die toekomspektief van veroudering in S.A. (Departement van Welsyn, 1999: 3) moedig intergeneratiewe verhoudings tussen bejaardes en jonger mense aan: "The involvement of young people - in providing services and care and in participating in activities for and with older persons - should be encouraged, with a view to promoting intergenerational ties".

Gelfand, Olsen & Berman (1980: 122 – 123) beskryf 'n nie-winsgewende organisasie, GIFT, wat kwartaallikse nuusbriewe versprei waarin intergeneratiewe vrywilliger projekte bekend gestel word. Vrywilligers kan nie-tradisionele rolle, byvoorbeeld kwasië-gesinlede, vervul. Dit is 'n aanvaarde feit dat vrywillige hulpverleners dikwels net soveel seën uit hulpverlening ontvang as die ontvangers daarvan.

Die artikel *OVS verwelkom kinders met oop arms* (Deernis, 2000d: v) beskryf die Ouma-kleuterprojek by "Ons Kinderhuis". Kinderhuiskinders kuier onder meer twee-weekliks by hulle "aanneem-oumas".

Jacome (1993: 267) meld 'n suksesvolle intergeneratiewe projek wat geloods is waarin kinders aangemoedig is om betrokke te raak by bejaardes. Leerders het in pleegouma-oupa verhoudings betrokke geraak en fondsinsamelings vir bejaardes gehou. Bejaardes het leerders aangaande bejaardheid onderrig. Die finale-jaar-leerders kon as deel van Sosiale studies met Pro Vida ('n bejaardevereniging) saamwerk en hulle eie visuele en ander hulpmiddels (soos poppespel) gebruik om vir bejaardes by bejaardesentrums aanbiedings te doen.

5.6 VRYWILLIGERPROJEKTE AS GOEIE BUURMANSKAPPROJEKTE (GBP'S)

Die navorser verwys na die GBP's as versamelterm vir Goeie Buurmanskapprojekte, Goeie Buurmanskapdienste en Goeie Buurmanskapstelsels.

Buhagiar (1993: 45) meld: "The Good Neighbour Scheme does not seek to eliminate the family role of caring but to provide support and also a limited respite care service for such carers."

Tout (1989: 182 - 183) beskryf die *Qormi Parish Good Neighbour Scheme* wat in 1986 geïnisieer is en die benutting van vrywilligers vir besoeke, praktiese hulpverlening en kontrole-oproep behels. Telefoonsteunstelsels vereis gereelde telefoniese skakeling. Bejaardes behoort, waar moontlik, self by GBP as vrywilligers te funksioneer.

Die stappe wat gevolg word om GBP's tot stand te bring, behels:

- die bewusmaking van die gemeenskap van die behoefte aan vrywilligerondersteuning;
- versoeke vir vrywilligers en die identifisering van 'n vrywilligerorganiseerder;
- vorming van 'n vrywilligeraksiekomitee om die organiseerder met beplanning en koördinerende behulpsaam te wees; die saamstel van lyste van bejaardes wat hoë risikogevalle is;
- die identifisering van geskikte vrywilligers om bejaardes te ondersteun;
- opleiding van koördineringskomitee lede en vrywilligers te reël; en
- opvolgaktiwiteite soos besoeke, opvolgbeplanningssessies, opleiding, literatuurverspreiding en evalueringssessies om die aksie in stand te hou.

Tout (1989: 223) vermeld verder dat basiese gemeenskapontwikkelingsstappe gevolg is. Plaaslike steun is vir die projek verkry, 'n aksiekomitee is gestig, kontrole is ingestel om te verseker dat alle vrywillige besoekpunte in stand gehou word, opleiding vir vrywilligers is aangebied, formele hulpbronne en informele steunstelsels is geaktiveer en 'n fonds is vir noodsaaklike behoeftes gestig.

Buhagiar (1993: 43 - 44) beskryf die inisiëring van plaaslike GBP's:

- klein groepies gemotiveerde plaaslike vrywilligers benut die basiese beginsels om plaaslike programme te beplan en inisieer;
- openbare bewuswordingsprogramme, studies om alleenwonende bejaardes op te spoor en hulle behoeftes te bepaal, evaluering van bestaande hulpverlening deur bure in die omgewing asook moontlike alternatiewe steunnetwerkintervensies omdat duplisering van vrywilligertake kontraproduktief is;
- meer vrywilligers as wat benodig word, word gewerf en daarna deur die sentrale personeel opgelei; en
- nadat programme 'n aanvang geneem het, vind gereelde evaluering en sesmaandelikse

hersiëning plaas.

GBP's en amptelike welsyndienste koördineer hulpverlening en doen wedersyds verwysings. Hulpverlening aan bejaardes bestaan dikwels uit een of twee ure tuissorgdienste twee keer per week gepaardgaande met hulpverlening deur bure met daaglikse roetine en noodgevalle.

Buhagiar (1993: 41 - 43) beskryf verder 'n vrywilliger, semi-professionele, GBP (meestal) deur bejaardes aan bejaardes. Die projek poog om praktiese en gereelde vrywilligersorg op gemeentevlak (kort- of langtermyn) aan verswakte en alleenwonende bejaardes te verleen deur:

- besoeke, vriendskap, ondersteuning, inkopies, skoonmaakdienste, kookhulp te verskaf; en
- hulp te verleen om by gesondheid-, vervoer-, tuissorg-, Telecare- en kleiner herstelwerkdienste in te skakel of finansiële voordele te benut).

Telefoonkontrole-oproep of eenvoudige alarmstelsels (deurklokkietipe) kan tussen bejaardehuise en bure funksioneer en sekuriteit verskaf.

Roberts (1988: 49 - 56) beskryf 'n GBP wat uiters suksesvol funksioneer. As voorvereistes word gestel dat:

- 'n voltydse organiseerder vrywilligers keur en ondersteun;
- 'n basiskantoor met leërs, telefoon en administratiewe hulp bedryf word;
- vrywilligers vir uitgawes plus honoraria vergoed word in ruil vir gereelde spesifieke dienste; en
- vrywilligers begryp wat van hulle verwag word in terme van pligte, besoekdienste en weeklikse terugvoer aan die organiseerder.

Roberts (1988: 49 - 56) beskryf verder dat vrywilligers byvoorbeeld moet onderneem om 15 uur per week aan hulle kliënte af te staan en dat dit 'n baie spesifieke onderneming moet wees. Die organiseerder evalueer elke aansoeker om diens en bepaal spesifieke behoeftes. Die behoefte van kliënte word dan met vrywilligers gepas en beide word meegedeel watter dienste gelewer word. Dienste word aanvullend tot tuissorgdienste gelewer en sluit byvoorbeeld inkopies doen, rekenings vereffen, vergesel na afspraak, hulp oor naweke en die versorging van troeteldiere in. Die behoeftes van bejaardes bepaal hoeveel kliënte aan vrywilligers

toegeken word. Die organiseerder evalueer die kliënt-vrywilligerverhouding deurlopend om toe te sien dat redelike wedersydse verwagtinge realiseer. Aangesien die weeklikse terugvoer van vrywilligers hoë eise ten opsigte van ondersteuning aan vrywilligers stel, is dit noodsaaklik dat die organiseerder ook steunbronne het. Skakeling met ander hulpverleningorganisasies is noodsaaklik sodat koördinerende bewerkstelliging kan word. Die organiseerder is ook verantwoordelik om vrywilligeropleiding te reël.

Buhagiar (1993: 44 - 46) vermeld projekte wat aanvullend tot GBP's geloods word:

- ILAC (Independent Living Advice Centre) waar praktiese hulpmiddels vir daaglikse funksionering vertoon en beskikbaar gestel word;
- sosiale klubs bied opvoedkundige, sosiale en geestelike binne- en buitenshuise aktiwiteite; en
- minibusdienste is beskikbaar.

Vrywilligers van die GBP's

help om bejaardes by die klub te laat inskakel, volg afwesiges op en betrek hulle indien nodig. GBP kan voortgaan indien 'n bejaarde na 'n tehuis verhuis omdat daar ook by tehuise besoekdienste gelewer word.

5.7 WEDERSYDSE HULP- EN SELFHELPINTERVENSIE

In die Konsepdokument oor Veroudering in S.A. (Departement van Welsyn, 1999a: 3) word vermeld: "Mutual self-help among the able and active older persons should be stimulated to the extent possible, as should the assistance this group can provide to its less fortunate peers, and the involvement of older persons in informal part-time occupations."

Die Presidentsraadverslag (Presidentsraad, 1988: 104, 105 128) beveel aan dat die inisiëring en ondersteuning van informele hulpverleningsnetwerke en selfhelppaksiegroepe gepropageer behoort te word om die behoeftes en vermoëns van bejaardes te ontgin en om bejaarde-tot-bejaarde-dienste te inisieer.

Die beginsels van die wedersydse hulp- en selfhelpintervensie raak ook 'n breë spektrum rolspelers en daarom word die intervensie as 'n onafhanklike komponent bespreek. Die

navorsers wys daarop dat die intervensie ten opsigte van individue maar ook in groepe kan plaasvind. 'n Selfhelpgroep word deur die Nuwe Woordboek vir Maatskaplike Werk (Vaktaalkomitee vir Maatskaplike werk, 1995: 58) omskryf as die vrywillige assosiasie van mense wat dieselfde algemene behoeftes of probleme het en byeenkom om wedersydse hulp te bied en 'n spesifieke doel te bereik.

In hierdie intervensie soos beskryf deur Biegel, Shore en Gordon (1986: 123 – 135) ontvang hulpverleners ook hulp van persone aan wie hulle hulp verskaf. Diensruilings kan intergeneratief of tussen individue en/of op gemeenskapvlak (organisasies en groepe) plaasvind.

Daar word onderskei tussen formele wedersydse hulp/selfhelpgroepe, formele diensuitruilprogramme en kunsmatige netwerke.

5.7.1 FORMELE WEDERSYDSE HULP/SELFHELPGROEPE

Formele wedersydse hulp/selfhelpgroepe rig gewoonlik op gemeenskaplike belange (byvoorbeeld siektesteungroepe), bestaan normaalweg uit klein groepies, vergader gereeld, bied wedersydse steun en betrek gemeenskapshulpbronne soos nodig. Hulpverlening is langtermyn, kosteloos en nie geformaliseer nie. (Groepe kan met behulp van basiese programmpakkette so onafhanklik moontlik funksioneer.)

Geen ondervinding is nodig om groepe soos Waarvoor is Vriende Daar?-selfhelpgroepe te lei nie. Basiese programmpakkette met inligting oor besprekingonderwerpe, wenke vir fasiliteerders en visuele hulpmiddels bied groepleiers genoeg riglyne.

5.7.2 FORMELE DIENSUITRUILPROGRAMME

Formele diensuitruilprogramme bied bejaardes geleentheid om hulle behoeftes sonder onkoste deur middel van uitruildienste te bevredig. Goed georganiseerde sentrale kantore werf lede, ontwikkel uitruilmeganismes en hou boek van krediete en debiete van diensruilings. Groeplede registreer watter bedrewendhede of dienste hulle kan lewer en aan watter dienste hulle behoefte het.

5.7.3 DIENSRUILINGS

Programme soos Work Exchange (WE) lewer dienste soos die deel van maaltye, grassny- en wasgoeddienste, geringe herstel-, en bakwerk, die instandhouding van klere, asook verfwerk en dienste by die programinstandhouding self. Groepe is meer funksioneel as ander ouderdomgroepe ingesluit word. Bejaardes vra nie graag hulp nie en ander dienste (byvoorbeeld grassny) word nie deur bejaardes self voldoende voorsien nie. Nuusbriewe kan gemeenskaplede op hoogte hou van aktiwiteite. Lede se bydraes byvoorbeeld artikels, resepte, gedigte, versoeke, hulle verjaarsdae en gemeenskapaktiwiteite kan daarin vervat word.

Goed opgeleide lede moet byvoorbeeld lede werf, uitruilmeganismes ontwikkel en boekhou van krediete en debiete van diensruilings. Sommige diensruilorganisasies het ledetalle van meer as 1 000 lede (Biegel, Shore en Gordon, 1986: 132).

Diensruilings kan aanvullend tot steungroepe funksioneer. Steungroepe uit dieselfde omgewing vergader byvoorbeeld tweeweekliks of maandeliks. (Die inskakeling by steungroepe tel krediete en kan vir dienste geruil word.) Groepe word deur fasiliteerders gelei en sluit groepbesprekings en gassprekers in.

'n Ander program is diensruilings vir verblyf: "This program matches an elder with a compatible housemate. An exchange of service for housing is the usual arrangement with the housemate paying a small rent or helping with utility bills, depending on the individuals involved" (*Little Brothers*, 1997: 2).

5.7.4 KUNSMATIGE NETWERKE

Onvoldoende konvensionele dienste word uitgebrei ten einde samewerking tussen individue en instansies met dieselfde doelstellings te bevorder. Die uitruilhulpbronnetwerk vergroot omdat diensruilings op gemeenskapvlak plaasvind en individue en organisasies betrek.

5.8 ANDER PROGRAMME

Gelfand, Olsen & Berman (1980: 126, 130 en 132) beskryf 'n suksesvolle voedingskema waar diensontvangers sover moontlik as diensleweraars benut word en ander diensleweringorganisasies by dienslewering betrek word. Bejaardes vermy dikwels programme wat lyk asof dit liefdadigheid is. Waar moontlik moet middeletoetse vermy word en dienste aan alle bejaardes beskikbaar wees.

Bernard (1993: 114 - 120) beskryf 'n selfhelpgesondheidsorgprogram, wat deur die "Beth Johnson Foundation" geïnisieer is, aanvullend tot professionele dienste funksioneer en klem lê op toegang (fasiliteite of dienste, inligting, advies en geleenthede) en ondersteuning (die aanmoediging van portuurgroepe en professionele persone in een-tot-een of groepsituasies) en betrokke is by portuurgroepgesondheidsberading, telefoondienste, gesondheidsverwante kursusse/aktiwiteite en 'n bejaardegesondheidwinkel.

Portuurgroepgesondheidsberading benut opgeleide, bejaarde vrywilligers om:

- ander bejaardes deur middel van individuele berading en steun ten opsigte van dieet, oefeninge en stresbeheer tot gesonde lewenstyle aan te moedig;
- groepwerk soos ligte oefeninge, ontspanning- en gesondheidsbesprekinggroepe te hanteer;
- inligting by samekomste beskikbaar te stel;
- as voorspraak te dien om toe te sien dat bejaardes die hulpbronne en dienste ontvang wat hulle benodig; en
- as portuurgroepgesondheidsberaders in groepe, onder supervisie, met groepe bejaardes in tehuise of dagsentrums herroepingterapie te doen - in samewerking met plaaslike museums en biblioteekdienste. (Bernard, 1993: 118 – 119 vermeld dat herroepingterapie behels dat vorige ondervindings en kennis aangaande aangeleenthede uit die verlede in herinnering geroep en met ander gedeel word.)

Telefoondienste funksioneer vanuit die gesondheidwinkel en maatskaplike dienstekantoor sodat professionele insette beskikbaar is indien nodig:

- telefoonberadingstegnieke word gebruik;
- verswakte en huisgebonde bejaardes word gekontak om vas te stel of hulle geëet, geslaap en/of medikasie geneem het; en

- hulle beskik oor 'n sleutelpersoon se besonderhede indien kontak nie bewerkstellig kan word nie en kan die gemeenskappolisie kontak, indien nodig.

Gesondheidverwante kursusse/aktiwiteite word aangebied;

- swem, rolbal, dans, kuns, ambag/handvaardigheid; musikale en opvoedkundige aktiwiteite; byeenkomste en uitstappies;
- voeding en spanningbeheerklasse; en
- die "Kyk na jouself"-program waar fisiese oefening volgens vermoëns gepaard met ontspanning en die bespreking van gesondheidonderwerpe plaasvind.

Die bejaarde-gesondheidwinkel behels:

- 'n gesondheidbewuste kafeteria en gesondheidliteratuuruitstallings;
- winkelpersoneel, vrywilligers en portuurgroepgesondheidberaders is beskikbaar vir advies, bloeddrukmeting en gewigmonitordienste; en
- professionele gesondheidwerkers doen soms aanbiedings en beantwoord vrae.

Biegel, Shore en Gordon (1986: 129 – 131) beskryf ander programme:

- Uitrustingsdienste kan byvoorbeeld tussen kultuurorganisasies en bejaardes plaasvind: konsertkaartjies in ruil vir administratiewe dienste (posversending). Kinderhuiskinders en bejaardes kan byvoorbeeld in mekaar se behoeftes voorsien. Studente wat ander tale bestudeer, kan met bejaardes wat die taal kan praat, gekoppel word.
- 'n Ander kunsmatige netwerkintervensie was 'n opvoedkundige program wat gerig het op die voorkoming van die wanfunksionering van bejaardes en hulle informele sosiale netwerke deur die toerusting van gemeenskaplede met die vermoëns en inligting om wederkerige hulp te verleen. Groepe is opgelei waarin wedersydse hulp met behulp van inligting, hulpbronne en vaardigheidontwikkeling nagestreef is. 'n Handboek (in grootdruk) bevat inligting oor maniere van uitreiking na ander, individuele hulpverlening, probleemoplossing en daaglikse behoeftes soos finansies en gesondheid.
- Bejaardes uit die omgewing werf die lede vir inskakeling by groepe. Tydens agt weeklikse byeenkomste word handboeke, visuele materiaal en gassprekers aangebied. Byeenkomste behels besprekings, oefeninge en opdragte. Evaluasie kan met die aanvang en na twee en weer na ses maande na afloop van die program gedoen word om vas te stel of blywende onderlinge uitreiking bewerkstellig is. Daar is bevind dat sommige groepe

selfs na die breë gemeenskap uitgereik het.

5.9 WEDERSYDSE- EN SELFHELPAKSIES

Die navorser is van mening dat wedersydse- en selfhelpaksies uit die informele sosiale verkeer tussen gemeenskaplede ontwikkel. NACA (1997: 22) beklemtoon die belangrikheid van informele steunnetwerke: "Social support for seniors can assist them in maintaining social ties, eating well, coping with physical decline or chronic illness, and preserving self-esteem and a sense of control. All of these factors contribute indirectly to preventing or controlling illness and to maintaining independence in older age."

6. INTERVENSIES DEUR PRIMÊRE DIENSVOORSIENERS

Die navorser het uit die literatuurstudie tot die gevolgtrekking gekom dat formalisering van bejaardes se informele steunstelsels nie aangemoedig word nie (vergelyk Hoofstuk 3). Die implementering van netwerkindervensies deur primêre diensleweringorganisasies verg meestal herstrukturering van die organisasiestruktuur en heropleiding van personeel, is nie effektief bewys nie en is boonop 'n duur intervensie. Die navorser is van mening dat, indien intervensies nie geformaliseer word nie, die intervensies gemeenskapbetrokkenheid sal bevorder. Meer informele omgee-aksies behoort daartoe te lei dat GBP's met die hulp van vrywilligers in die gemeenskap dienste kan lewer. Primêre diensvoorsieners kan dus informele intervensies wat die sosiale netwerke ondersteun, implementeer. Primêre, privaat inisiatief GBO's lewer meestal dienste teen betaling.

Vervolgens word intervensies deur primêre diensvoorsieners voorgehou.

6.1 WELSYNORGANISASIES UIT DIE FORMELE SEKTOR

Die navorser onderskei die kerklike welsynstruktuur en die Departement Maatskaplike Ontwikkeling se diensleweringkantoor as welsynorganisasies uit die formele sektor.

6.1.1 KERKLIKE WELSYNSTRUKTUUR

CMR en dienssentrum is voorbeelde van die kerklike welsynstruktuur. Kerklike betrokkenheid is algemeen by diens- en gemeenskapsentrums. Die navorser verwys baie kortliks na insette wat vanaf die kerklike welsynstruktuur gelewer kan word. Die artikel *Sentrum lekker kuiersplek wat spesiale dienste lewer* (Beeld, 1995: 19) vermeld onder andere 'n inkopie-, poskantoor-, huisskoonmaak- en klerehersteldiens asook 'n voetkliniek as dienste wat by die dienssentrum gelewer word. Bejaardes kan ook by die dienssentrum se tuisnywerheid gebak bestel of eie gebak en handewerk verkoop. Hyman (1999: 54) is van mening dat klein besighede soos skoenherstelwerke, salonne, groentetuine, naaldwerk- en *block-making*-sentrum onder andere by meerdoelige gemeenskapsentrums ingesluit moet word. Hierdie tipe ondersteunende dienslewering maak dit vir bejaardes moontlik om so lank moontlik veilig en onafhanklik in gemeenskappe te kan aanbly.

6.1.2 DIE DEPARTEMENT MAATSKAPLIKE ONTWIKKELING SE DIENSLEWERINGKANTOOR

Die Departement Maatskaplike Ontwikkeling se diensleweringkantoor lewer 'n instaatstellende diens. Daar vind min direkte dienslewering plaas en daarom lewer dié kantoor nie 'n beduidende direkte bydrae tot gemeenskapgebaseerde bejaardeversorging nie,

Gevestigde welsynorganisasies, soos die SAVF, het gewoonlik 'n goeie infrastruktuur wat oor etlike jare van diens opgebou het. Die navorser verwys kortliks na ontwikkelingsterreine waarby welsynorganisasies 'n belangrike bydrae kan lewer. Die Witskrif vir Maatskaplike Welsyn (1997: 72) spesifiseer dat tuisversorging van bejaardes, tuissorg, ondersteuningprogramme vir versorgers, dagsorg, korttermynsentrum en uitreikprogramme aangemoedig word. Daar is nog 'n groot tekort aan bovermelde tipe fasiliteite in die gemeenskap. Lambrechts (1999: 138) meld dat gevestigde organisasies, ooreenkomstig owerheidverwagting, ook na agtergeblewe gemeenskappe uitreik. Die navorser is van mening dat formele welsynorganisasies 'n baie belangrike bydrae in dié verband kan lewer.

6.2 GBO'S AS FORMELE OF INFORMELE SEKTOR

Belangegroepes soos Bejaardesorg, sambreelorganisasies byvoorbeeld die SA Nasionale Raad vir Bejaardes, Kultuurgroepes soos die Raad vir Joodse Bejaardes en Vrywillige bejaardegerigte welsynorganisasies soos *Little Brothers* is onder dië indeling ingedeel.

6.2.1 BEJAARDEBELANGEGROEPE

As voorbeeld van belangegroepes vir bejaardes verwys die navorser kortliks na die Centurion Raad vir Bejaardes. Daar is 'n gemeenskaphuis en twee dienssentrums onder die Raad se bestuur. Afgesien van dienssentrumdiense wat kaartspel, fitgim, spyseniering en saalverhuring insluit, is daar ook 'n versorgingnetwerk wat dienste lewer. Die versorgingnetwerk bestaan uit 'n multi-professionele span en vrywilligers wat maatskaplike werkers, vepleegkundiges, fisio- en arbeidsterapeute wat tuisversorging, geriatriese kliniekdienste, etes en ondersteuningdienste lewer. Die koste van sommige dienste kan van mediese skemas verhaal word. Daar word ook inligting, verwysings en konsultasies voorsien. Spesiale kursusse word van tyd tot tyd gereël vir Alzheimer-versorgers, persone wat aftrede oorweeg, vrywillige werkers en huishulpe (Centurion Raad vir Bejaardes, 2000).

Formele bejaardebelangegroepes soos Bejaardesorg en Rade vir Bejaardes lewer 'n baie belangrike bydrae tot gemeenskapgebaseerde bejaardeversorging, nie net ten opsigte van dienste nie, maar ook as belangegroep.

6.2.2 SAMBREELORGANISASIES VIR BEJAARDEBELANGE

Die Konsep Suid-Afrikaanse Verouderingbeleid (Departement van Maatskaplike Ontwikkeling, 2001c: 44 - 45) verwys na "Older Persons Protection Services (OPPS)" as 'n holistiese, gemeenskapgeoriënteerde organisasie wat onder andere kultuursensitiewe intervensieprogramme bevorder met die doel om

- die behoeftes van bejaardes, hulle families en hul steunnetwerke te akkommodeer,
- bejaardes teen mishandeling te beskerm,
- familie- en steunnetwerke in stand te hou,
- versorgers deur die daarstelling van programme te ondersteun,

- dienslewering te verbeter en
- rehabilitasie te bewerkstellig.

Die regering se benadering tot bejaardes en hulle belange toon hulle erns om bejaardes te bemagtig om self 'n aktiewe bydrae tot 'n beter kwaliteit bestaan te lewer.

Daar bestaan verskeie sambreelorganisasies wat bejaardebelange verteenwoordig.

Venter (1982: 49 - 50) meld dat dit die SA Nasionale Raad vir Bejaardes se hoofsaak is om breë beleid ten opsigte van bejaarde-aangeleenthede te ontwikkel, die praktiese toepassing daarvan deur plaaslike organisasies te motiveer en om navorsing te doen sodat betyds vir veranderende tendense voorsiening gemaak kan word. Organisasies wat bejaardes se belange hanteer, affilieer by die SA Nasionale Raad vir Bejaardes.

In die artikel *Elder voice - invitation to partake* in die *Senior Burger* (1993: 1) word vermeld dat 'n nasionale liggaam *Elder Voice* gestig is om die belange van bejaardes te verteenwoordig en te koördineer. Alle belangrike rolspelers wat met bejaardeversorging gemoeid is, is op die liggaam verteenwoordig. Die *Elder Voice* beoog om teenwoordig te wees op alle komitees wat bejaardes se aangeleenthede hanteer en om insette ten opsigte van die ontwikkeling van nasionale beleid en wetgewing te lewer, terwyl streekforums plaaslike aangeleenthede hanteer.

Gryskrag is 'n nie-winsgewende organisasie deur bejaardes vir bejaardes wat hulle beywer vir die beskerming van afgetredenes, uitgetredenes en pakketnemers se regte (Rekord, 1999: 10).

Die Forum vir Dienste aan Bejaardes in Pretoria verteenwoordig verskillende belangegroepes (Van Donkersgoed, 1999: 22).

Bejaardeklubs, soos die Bond van Oud-Polisiebeamptes, is 'n organisasie wat die belange van die afgetrede lede van die SAPD hanteer en toon vanweë die samehorigheid tussen lede ooreenkomste met kultuurverwante organisasies.

Individuele of groepe bejaardes kan dus by belangegroepes inskakel en so verseker dat hulle behoeftes aandag geniet. Die hoeveelheid en kwaliteit van bejaardes se ondersteuningsnetwerke bepaal hulle behoefte aan gemeenskapgebaseerde bejaardeversorging.

Die hoeveelheid en kwaliteit organisatoriese hulpbronne in 'n gemeenskap, bepaal watter tipe dienste beskikbaar is. Belangegroep kan 'n belangrike bydrae lewer om te verseker dat noodsaaklike dienste en hulpbronne daargestel word.

6.2.3 INTERVENSIES DEUR KULTUURVERWANTE ORGANISASIES

Kultuurverwante diensorganisasies soos die Raad van Joodse Bejaardes (RJB) kan 'n beduidende bydrae tot die versorging van bejaardes in die gemeenskap lewer.

RJB (1997: 1 - 7) meld dat gemeenskapebaseerde dienste volwasse dagsorg, sorgbestuur, konsultasies, berading, gesondheidsorg, afgelewerde maaltye, instandhouding, tuissorgdienste, finansiële bestuur, tuiskoopdienste, hulpbrondienssentrums en vervoerdienste insluit.

Volwassene dagsorg bied ontspanning, sosiale -, gesondheid- en/of rehabiliterende dienste in groepverband. Tradisionele dagsorgprogramme sluit intergenerasie aktiwiteite, vakansiefeesvierings, besprekinggroepe, bak en kook, kuns, musiek, drama, dans, uitstappies en so meer in. Die Asher Alzheimer Sorgprogram is 'n afsonderlike dagsorgprogram, terwyl maaltye en tee/koffie sowel as vervoer binne vasgestelde grense verskaf word. Dagsorgdienste is Maandae tot Vrydae 08:30 tot 17:00 beskikbaar.

Sorgbestuur behels die daarstel van persoonlike sorgplanne (diensleweringpakkette) asook skakeling en koördinerende tussen families en hulpverleners. Hulpverlening aan bejaardes (behoeftebepaling en probleemoplossing), die toesig oor en koördineer van tuishulpwerkers en diensverskaffers, die voorbereiding en monitor van medikasiegebruik, die monitor van algemene gesondheid, koördinerende van gesondheidsorg, die bestuur van voordele en dienste van regeringprogramme sowel as finansiële dienste geniet aandag.

Konsultasiedienste deur professionele personeel bied advies aan gesin- en familieledede aangaande aspekte soos behuising (byvoorbeeld of die huidige woning aanpasbaar is en of verhuising verkieslik is); voedingaspekte (soos dieetaanpassings) en die versorging van siekes of kognitief verswakte bejaardes (byvoorbeeld Parkinson's lyers).

Berading word deur maatskaplike werkers gedoen wat bejaardes en gesinlede (tuis of by

sentrums) ondersteun ten opsigte van aspekte soos die verouderingproses, aftrede, egskeidings, siekte en mishandeling, angs en depressie, dementia asook verslawing of afsterwe van geliefdes.

Gesondheidsdienste behels dat geregistreerde verpleegpersoneel, onder andere, tuis gesondheidassessering doen, op individuele en groepvlak opvoedkundige lesings vir kliënte en personeel aanbied, gesondheidsorglesings en toetse koördineer en veranderende gesondheidsbehoefte en tendense identifiseer. Dienste sluit griepinspuitings, bloeddruk-, cholesterol-, diabetes- en gesigtoetsing in.

Afgelewerde maaltye word deur vrywilligers (soms bejaardes) hanteer. Hulle lewer daaglik op weksdae maaltye (warm, koud of gevries) af aan persone wat nie meer self kan kook nie. Dieetvoorskrifte word waar moontlik geakkommodeer.

'n Verskeidenheid kleiner instandhoudingdienste ten opsigte van elektriese-, loodgieter-, interieurverf, teël-, skoonmaak- en houtwerkdienste word teen billike tariewe gedoen. Ombouings kan ook gedoen word om tuistes aan te pas sodat bejaardes so onafhanklik moontlik kan funksioneer.

Tuishulpdienste behels hulpverlening met daaglikse take ten opsigte van huishouding (skoonmaak en stryk) en persoonlike versorging (bad, aantrek, persoonlike higiëne en versorging, maaltye berei of voer, oefening, stap en vergesel na plekke, korrespondensie asook die monitering van medikasie, veiligheid en voeding) deur opgeleide, tuissorgwerkers, eenmalig of gereeld, onder toesig. Hierdie dienste sluit aflossing vir versorgers in.

Finansiële bestuur is beskikbaar. Basiese finansiële dienste en voordeleprogramme word gelewer deur ervare professionele persone wat supervisie ontvang. Elke transaksie word gedokumenteer, vertroulik hanteer en bejaardes bly in beheer van hul finansies. Dienste soos possortering, rekeningorganiserings, balansering van tjekboeke en die uitskrif van tjeks word gelewer. Begrotingdienste, versekeringadvies en -bystand word ook voorsien. Mediese fondsadviseurs kan byvoorbeeld hulp verleen ten opsigte van mediese fonsaangeleenthede.

Hulpbrondienssentrums voorsien inligting oor gemeenskapdienste, beleid, wetgewing,

voordele-programme vir bejaardes, belastingkorting, gesondheid, voeding en misdaadneigings. Die hantering van mediese fonds- en behuisingsaangeleenthede, pensioene, wetlike aspekte en misdaadslagoffer- of getuiebystand, voorkomende gesondheidsorg soos bloeddrukmetings en griepinspuitings, asook biblioteekdienste geniet aandag.

Tuiskoop-koördineerders bied gereeld of per geleentheid hulp aan persone wat nie self inkopies kan doen nie. Kruideniers- en apteekbenodigdhede word byvoorbeeld via rekenaar by geselekteerde handelaars bestel en tuis afgelewer. (Afloweringtye kan vasgestel word en betaling kan per tjek, kredietkaart of elektroniese media gedoen word.)

Vervoerdienste word na mediese sentrums, winkels en dagsorgsentrums gereël sodat skakeling met vriende, aktiwiteite en mediese sorg behou word. Deur-tot-deur-dienste is beskikbaar.

Levine en Pokroy (1999: 10) beskryf *Second Innings*, 'n organisasie wat Joodse bejaardes bedien. Afgesien van uitstappies, teater, musikale vermaak, 'n vriendskapsirkel en gereelde Sondagoggendbyeenkomste is daar ook twee ses weke lange uitreikprogramme. Die een program reik uit na eensame bejaardes. Dié ander, behels dat afgetrede professionele persone hulp aan leerlinge verleen.

RJB (1997: 1 – 4) meld dat die RJB onder andere vrywilligerdienste, vriende van die RJB, die RJB Herverkoopwinkel, gemeenskapvoeding en 'n Sentrum vir Toegepaste Gerontologie bestuur. Vrywilligerdienste sluit gereelde of periodieke dienste soos die aflowering van maaltye aan huisgebondenes, vriendskaplike besoeke aan geïsoleerdes, bystand met programme, gereelde Sondagmiddagetes, klerikale werk in kantore, die lei van groepbesprekings, metgeselle op uitstappies, die aanbied van rekenaarklasse en hulp in die RJB-winkel in. Vrywilligers doen ten minste vier ure diens per maand. Vriende van die RJB en verkope van die RJB-winkel dra finansiëel by tot dienslewering. RJB-dienste sluit inligtingtoere, -programme en inligting oor gesondheid sowel as die finansiële en sosiale aspekte van veroudering, in. Die Sentrum vir Toegepaste Gerontologie bied praktiese en teoretiese opleiding sowel as die nuutste navorsing aan professionele en paraprofessionele persone.

Belangegroep, soos kultuurgeoriënteerde organisasies, kan dus 'n baie belangrike bydrae daartoe lewer dat die bejaardes van hulle kultuurgroep veilig en onafhanklik in die gemeenskap aanbly.

6.2.4 VRYWILLIGE BEJAARDEGERIGTE WELSYNORGANISASIES

Die navorser bespreek, as voorbeeld van dienslewering deur 'n vrywillige bejaardegerigte welsynorganisasie, die *Little Brothers*. Die organisasie bestaan uit vrywilligers wat hulle vermoëns, talente en tyd aanbied. Hulle verrig ook take soos kook en bak vir geleenthede, kantoortake, pos en fotografie. Studente-organisasies word betrek om hierdie dienste te lewer.

Die leuse is *Where service to the elderly begins by being a friend*. Vrywilligers word gekoppel aan ouer vriende (60 en ouer) wat nie gereelde steun van familie en vriende het nie. Die emosionele en fisiese behoeftes van bejaardes word aangespreek deur gereelde besoeke (kameraadskap), sosialisering en programme wat onafhanklike funksionering bevorder.

Dienste wat gewoonlik deur familie gelewer word soos besoeke, inkopies, neem vir afsprake, gereelde kleinkinderbesoeke, woninginstandhouding en -take geniet aandag. Lae inkomste, swak gesondheid en swak vervoerdienste word hanteer deur vrywilligers wat bejaardes vergesel na mediese afsprake. Motors met rystoele is beskikbaar waar nodig.

Drie geleenthede per jaar word deur gesinne van vrywilligers en ouer vriende gevier (danksegging, paas- en kersfees). Vrywilligermusikante word betrek, 'n goeie ete word geniet en blomme word saamgegee huis toe. Persone wat ongesteld is se etes word mooi verpak en afgelewer deur vriende wat ook 'n rukkie kuier. Vervoer word gereël waar nodig. Verjaarsdae en ander spesiale geleenthede word onthou deur middel van kaartjies en besoeke. Dienste word gerig op die onafhanklike funksionering van bejaardes deur die daarstelling van noodsaaklikhede waaraan die bejaardes behoefte ondervind (Little Brothers, 1997: 1 – 6).

6.3 PRIVAATSEKTOR

Die privaat tehuse vir bejaardes met dagsorgdienste en privaatversorgingdienste vir bejaardes is twee voorbeelde van dienslewering aan bejaardes deur die informele, privaatsektor.

6.3.1 PRIVAAT SENTRUMS

Die navorser wys daarop dat privaat inisiatief ten opsigte van dagsorg-, tuishulp-, diens- en gemeenskapsentrums nie algemeen voorkom nie. Daar is egter 'n groot behoefte daaraan.

6.3.2 PRIVAAT GEMEENSKAPGEBASEERDE VERSORGING DEUR PRIVAAT (NRO) INISIATIEF

Dienslewering teen betaling is 'n vorm van gemeenskapgebaseerde versorging deur privaat organisasies wat gemeenskapgebaseerde bejaardeversorging lewer. Die navorser is van mening dat Suid-Afrika tans 'n onderaanbod van dienste soos geriatrisie sorgbestuurders en au pair-dienste ondervind (vergelyk Hoofstuk 3., 6. vir betaalde intervensies).

Bejaardes en hulle versorgers met voldoende finansiële voorsiening kan dus gemaklik die meeste van hulle behoeftes bevredig deur dienste teen betaling te bekom.

Intervensies deur primêre diensvoorsieners word gelewer op die direkte diensleweringvlak. Sekondêre diensvoorsieners dra op 'n meer indirekte wyse by tot gemeenskapgebaseerde bejaardeversorging.

7. GEMEENSKAPGEBASEERDE INTERVENSIES DEUR SEKONDÊRE DIENSVOORSIENERS

Indiuidue, groepe en organisasies wat uit 'n dienslewering-oogpunt 'n ander primêre doelwit het, maar sekondêr 'n bydrae tot gemeenskapgebaseerde dienste kan lewer, word deur die navorser as sekondêre diensvoorsieners beskou.

7.1 BEVORDERING VAN TUISHULPDIENSTE

Daar is versorging- en tuisverplegingdienste by die S.A. Rooikruis en St Johns beskikbaar. Dit sluit opgeleide verpleeghulp, versorgers en oorslaapversorgers in. Genoemde organisasies is 'n sekondêre diensvoorsiener met betrekking tot gemeenskapgebaseerde bejaardeversorging. Opleiding- en werkverskaffinginstansies bevorder ook

gemeenskapgebaseerde bejaardeversorging. Van Aarde (2000a:i) vermeld dat in die Vrystaat onder meer begin is met die opleiding van vroue in tuisversorging van siekes en bejaardes. Werklose persone bemeester inkomste genererende vaardighede terwyl 'n noodsaaklike gemeenskapbehoefte terselfertyd bevredig word. Instansies soos tuindienste, sekuriteit en bouers maak dit vir bejaardes moontlik om so lank moontlik onafhanklik en veilig in die gemeenskap aan te bly omdat hulle hulp verleen met betrekking tot tuisteversorging.

7.2 ONDERSTEUNENDE DIENSVOORSIENERS

Diensvoorsieners soos dokters en aptekers lewer 'n adviesdiens wat dit vir bejaardes moontlik maak om so lank moontlik veilig en onafhanklik in die gemeenskap aan te bly. Bouers vir woningombouings en haarkappers wat tuis bejaardes se hare versorg, is verdere voorbeelde van ondersteunende diensvoorsieners. Professionele hulpverleners kan direk met informele hulpverleners (vrywilligers) en ondersteunende diensvoorsieners, aptekers, dokters en kerklike hulpverleners) skakel om steunstelsels van individuele bejaardes of die totale bejaardegemeenskap te versterk. Biegel, Shore en Gordon (1986: 97 – 99) onderskei konsultasie en skakelingmodelle:

- Die konsultasie model behels dat een voltydse hulpverlener skakel met tot 15 diensvoorsieners om hulle op hoogte te hou van nuwe programme en dienste wat aangebied word.
- Die skakelingmodel moedig vennootskappe tussen informele en professionele hulpverleners aan. Die navorser beskou die skakelingstrategie nuttig omdat dit steunnetwerke versterk sonder dat formalisering van informele steunstelsels plaasvind.

Die navorser stel voor dat die meriete van die intervensie ten opsigte van ondersteunende diensvoorsieners (byvoorbeeld dokters en aptekers) op nasionale vlak ondersoek word ten einde hulle byvoorbeeld vanuit professionele hoedanigheid te aktiveer tot betrokkenheid en verwysings. In Israel lewer professionele persone soos dokters en aptekers 'n uur of twee per week vrywillige dienste, en bereik nie net bejaardes nie, maar die breë gemeenskap.

7.3 BESIGHEIDVERWANTE INTERVENSIES, HULPMIDDELS EN DATABASISSE

Sommige intervensies behoort te fokus op die verskaffing van hulpmiddele. *The Equitable Foundation* (1997: 11) meld dat hulpmiddels vir daaglikse lewensaktiwiteite gewoonlik goedkoop, bruikbare items is wat funksionering vergemaklik. "Grypers" het knypers om artikels in die hande te kry en is geskik vir persone met 'n swak greep en/of beperkte beweeglikheid en voorkom vooroorbuig of reik na voorwerpe. Daar is "praathorlosies, -wekkers, en -rekenaars" vir swaksiende persone; knoophakers en ritstrekkeurs vergemaklik aantrek terwyl spesiale eetgerei eet met een hand vergemaklik. Enkelhefboomkrane in die kombuis en badkamer asook aanraking-toon (*touch-tone*) telefone met groot nommers en "sonder-hande-foon" asook telekommunikasiemiddels vir dowes is voorbeelde van hulpmiddels wat bejaardes in staat kan stel om langer onafhanklik te funksioneer.

Health Canada (1999: 19 - 23) spesifiseer dat veiligheidverwante produkte soos toerusting wat outomaties afskakel, gepaste skoesel, badstoele, badmatte, regte tipe kieries, "kieriepote", nie-gly matte, koordlose telefone, noodreaksie-eenhede, relings (bad, toilet en stort), handstorte, geligte toiletsitplekke, "grypers" met 'n suigaksie/magnete, nagliggies, potstabiliseerders (vir gebruik by stowe) en medikasietassies woningveiligheid verhoog en ongelukrisiko's verminder.

Voorraadbanke behoort daargestel te word sodat hulpmiddels wat dit vir bejaardes makliker maak om te funksioneer vir leen, verhuur of aankoop beskikbaar sal wees. Duurder hulpmiddels behoort deur mediese fondse gedek te word.

Ooreenkomstig "*an overview of current and future policies and programs*" (Wes-Australië, 1999: 12) word daar 'n senior-databasis deur "*WA Volunteering*" bygehou waar daar rekord gehou word van bejaardes se deskundigheid, kennis en vermoëns ten einde volwasse werkverskaffing en vrywilligergeleenthede te bevorder.

Gelfand, Olsen en Berman (1980: 124) verwys na die *Service Corps of Retired Executives*-programme (SCORE). Dit behels die benutting van afgetrede besigheidslui in klein besighede wat kan baat vind by hulle bestuurservaring. Die aksie word geborg deur die klein

besigheidsektor en vrywilligers word vir hulle werklike uitgawes vergoed.

Jacome (1993: 265) beskryf 'n suksesvolle bakkery-projek wat onder leiding van 'n professionele bakkerybestuurder en vrywillige bejaardes inkomste genereer vir die versorging van bejaardes. 'n Kompetisie genaamd "gebak uit vergange se dae" is geloods ter bekendstelling van die projek en daarna was produkte en resepte by die bakkery beskikbaar. 'n Soortgelyke projek behoort ook in Suid-Afrika lewensvatbaar te wees. Jacome (1993: 269) vermeld verder dat sekere sleutelposte deur professionele persone gevul behoort te word, byvoorbeeld om goeie publisiteit te genereer, video's te vervaardig, opleidingshandboeke saam te stel en die bakkerybestuurder by die Pro Vida-bakkery te wees.

7.4 INTERVENSIES WAT GEMEENSKAPOPVOEDING EN AKTIEWE VEROUDERING BEVORDER

Dit is noodsaaklik dat alle relevante rolspelers, insluitend individue, groepe en organisasies, soos die media en werknemerorganisasies, inisiatiewe sal neem om die gemeenskap in die breë in te lig aangaande die noodsaaklikheid van voortydige aftredebeplanning en aktiewe veroudering. Werknemers en ander besigheidverwante inisiatiewe kan 'n groot bydrae tot aktiewe veroudering lewer, veral omdat 'n aktiewe lewenswyse op jonger leeftyd 'n lewenswyse moet word. Verenigings vir afgetrede lede kan hulle lede begelei deur middel van voorligting, praktiese wenke en ondersteuning waar nodig.

Bemagtiging met kennis behels dat die gemeenskap met kennis oor gemeenskapgebaseerde bejaardeversorging toegerus word asook dat die gemeenskapgebaseerde bejaardeversorgingsdiensvoorsieners bemagtig word met kennis oor hoe om dienste te implementeer en die gemeenskap te mobiliseer tot deelname aan gemeenskapgebaseerde bejaardeversorging.

Dit is noodsaaklik dat die hele gemeenskap bemagtig word om hulle lewenswyse aan te pas om veroudering positief te beleef. Gemeenskapopvoeding en blootstelling aan bejaardes is metodes om persepsies van bejaardheid te verander ten einde bejaardes beter te ondersteun. Gemeenskapopvoeding kan op informele of formele wyse plaasvind. Voorbeelde van informele onderrig van die gemeenskap is gesonde lewenswyse-onderrig en die bevordering van intergeneratiewe verhoudings. Tout (1993: 188 - 194) meld dat persepsies van bejaardheid byvoorbeeld verander word deur die verbetering van intergeneratiewe

verhoudings. Geriewe soos restaurante en koffiekroeë waar bejaardes saam met vriende en familie kan kuier, koffie drink of eet bevorder onderlinge verhoudings.

Esquivel (1993: 106 - 111) meld dat AGECO onder andere daarna streef om

- opleiding en tegniese evaluering te bevorder ten einde gemeenskapsteungroepe toe te rus met teoretiese en praktiese vaardighede om die kwaliteit lewe van bejaardes in die gemeenskap en inrigtings te verhoog en
- voorkoming en opvoeding te bevorder deur byvoorbeeld inligting deur massamedia oor veroudering te versprei, intergeneratiewe verhoudings in skole te bevorder, kursusse vir bejaardes en versorgers ten opsigte van vryetydbesteding aan te bied en deur AGECO se eie publikasies te versprei.

7.4.1 BEMAGTIGING VAN BEJAARDES

Gergely (1993: 122 - 125) beskryf 'n gesondheidvoorligtingprogram aan bejaardes. Tydens twee geleenthede per maand, vir ongeveer twee ure, kan bejaardes geleentheid kry om gesondheidverwante vrae te vra wat direk beantwoord, of indien nodig, by die volgende byeenkoms toegelig word. Die mees onlangse bevindings oor ouderdomverwante navorsing en veranderings ten opsigte van sorgstelsels kan tydens sodanige geleenthede bespreek word. Voortgesette opleiding stel byvoorbeeld bejaardes in staat om verouderde vaardighede op te knap en vir tweede loopbane voor te berei (*Aging everywhere*, 1998: 27).

Gross (1979: 52 - 57) beklemtoon die belangrikheid dat die manier van aanbieding aangepas word as bejaardes die teikengehoor is. Aanbieders moet die spoed, volume en uitspraak van woorde op so 'n manier aanbied dat dit voorsiening maak vir 'n afname in gehoor. Inligtingstukke moet volgens die grootte, skryfstyl sowel as die kleure van papier en ink aangepas word om maklik leesbaar te wees. Oudio-visuele hulpmiddels moet ook spesifiek op bejaardes gerig wees.

Gemeenskapopvoeding moedig gemeenskaplede dus pro-aktief aan tot 'n aktiewe lewenswyse en positiewe betrokkenheid by bejaardes.

7.4.2 IMPLEMENTERING VAN GEMEENSAPGEBASEERDE BEJAARDE- VERSORGING

Die GBO's wat verantwoordelik is vir gemeenskapgebaseerde dienslewering aan bejaardes is meestal nie toegerus vir die taak wat van hulle verwag word nie

Maatskaplike werkers en ander gemeenskapontwikkelaars het 'n belangrike taak om GBO's, gemeenskaplede, bejaardes en hulle versorgers toe te rus om gemeenskapgebaseerde bejaardeversorging te implementeer. Die navorser is van mening dat opleiding van gemeenskapgebaseerde werkers en professionele hulpverleners noodsaaklik is sodat die implementering van gemeenskapgebaseerde bejaardeversorging met kundigheid en oordeel toegepas word.

Die nodige steun (soos advies, literatuur, hulpbronregisters, die jongste inligting, noodlyndienste, mediadekking, die opleiding van groepleiers, die evaluering van vordering, seminare, lesings, konferensies of 'n reeks lesings) moet op aanvraag by kundiges beskikbaar wees (Biegel, Shore en Gordon, 1986: 73). Die Vrywilligersentrum, Wes-Kaap, het kwartaalikse nuusbriewe, 'n Hulpbrontydskrif en bied byvoorbeeld gratis aanbiedings oor vrywilligerbetrokkenheid aan werknemers wat op die punt van aftrede is (Volunteer Centre, 2001a). Die tydskrif, SA Volunteering (Volunteer Centre, 2001b: 8) verwys na 'n Volunteer Vision Conference wat deel van die Raad vir Bejaardes se konferensie oor aktiewe veroudering uitmaak. Dit is noodsaaklik dat inligting oor plaaslike inisiatiewe, soos die Vrywilligersentrums, en ander programme byvoorbeeld op 'n sentrale webblad beskikbaar gestel word sodat ingeligte besluitneming en bestuur kan plaasvind.

Kennis oor byvoorbeeld die normale verouderingproses, spesifieke vaardighede (soos die hantering van spanning en pasiëntesorg), die psigologiese effek van en gedragverandering met veroudering, kroniese siektes, sensoriese agteruitgang, basiese kommunikasievaardighede en rolle, mites oor bejaardheid, besluitneming, alternatiewe met betrekking tot behuising, institusionalisering, sowel as die hantering van versorgers se eie situasies en gevoelens, is relevant (Biegel, Shore en Gordon, 1986: 68, 99 en 107 – 121).

7.4.3 FORMELE ONDERRIG VAN HULPVERLENERS

Opleiding van hulpverleners kan wanopvatting oor bejaardheid uit die weg ruim en terselfertyd opgeleide gemeenskapgebaseerde werkers en hulpverleners aan gemeenskappe beskikbaar stel. Lester en Lester (1987: 59 – 60) vermeld die waardevolle bydrae wat opgeleide huishulpe ten opsigte van die implementering van gemeenskapgebaseerde bejaardeversorging kan lewer. Huishulpe kan skoonmaak en daaglik 'n gebalanseerde maaltyd kook. 'n Inwonende persoon wat hulp verleen met byvoorbeeld bad, aantrek en medikasie gee, maak dit moontlik dat bejaardes steeds veilig en onafhanklik in die gemeenskap kan funksioneer.

Versorgers en bejaardes moet ook met kennis toegerus word om met die nodige ondersteuning so goed moontlik te funksioneer.

7.4.4 DIE OPLEIDING VAN GEMEENSAPGEBASEERDE WERKERS

Eldemire (1993: 239 - 244) beskryf die opleiding van versorgers wat deur die Department of Social and Preventive Medicine van die Universiteit van Wes-Indië (hierna UWI) aangebied word:

- die UWI bied op verskillende vlakke verskeie multi-dissiplinêre, nie-graad kursusse aan gemeenskapgebaseerde werkers;
- die sillabus sluit modules soos die behoeftes van bejaardes, tuissorgvaardighede en rehabilitasie, selfversorgingvaardighede van bejaardes, gesin en gemeenskap hulpbronne, veldwerk en praktiese aspekte in;
- die opleiding fokus op basiese gesondheid, die maatskaplike versorging en tuisverpleging van bejaardes en bied riglyne vir die daarstelling van sorgfasiliteite en die organisering van vrywilligers vir bejaardeversorging;
- die opleiding van versorgers uit die private en openbare sektore soos gemeenskapverpleegsters, tuishulpwerkers, die personeel van bejaardeverenigings/dagsorgsentrums en private versorgers word nagestreef;
- die fokus rig op die optimale funksionering (nie volkome herstel nie) van bejaardes;
- die kursus is nie geskoei op hoë tegnologie-ontwikkeling en -ondervinding nie en die beginsels kan ook in landelike gebiede toegepas word.

7.4.5 DIE OPLEIDING VAN PROFESSIONELE HULPVERLENERS

Tout (1993b: 257) verwys na Gitlin en Corcoran se beskrywing van 'n negemaande-opleidingkursus van arbeidsterapeute. Die sillabus sluit in:

- didaktiese onderrig oor die gesondheidsorgbehoefes van bejaardes en hulle informele versorgers. (Tydens die tweede deel van die fase werk die studente en informele versorgers van bejaardes saam. Die studente is tydelike steunstelsels, doen aflossorg, maak voorstelle oor versorging, waarop die informele versorgers kan terugvoer gee. Hulle kan saam werkbare voorstelle implementeer en dit, indien toepaslik, insluit by die voorleggings);
- samewerking met interdisciplinêre sorgspanne (praktiese veldwerk); en
- 'n geleentheid om (in 'n vier maande tydperk) kennis te konsolideer deur as mede-outeurs innoverende diensmodelle te ontwikkel vir seminaaraanbiedings.

Maatskaplike werkers kan baat by 'n soortgelyke opleidingprogram. Opgeleide personeel kan gemeenskapgebaseerde dienslewering aan bejaardes sinvol implementeer. Ingeligte gemeenskaplede kan 'n beduidende verskil aan die funksionering van bejaardes in die gemeenskap maak, hetsy of hulle by gemeenskapgebaseerde dienslewering betrokke is en of hulle op informele wyse bejaardes in die gemeenskap ondersteun.

Veranderde gemeenskapopvatting oor veroudering moet nagestreef word.

Ingeligte gemeenskapgebaseerde werkers, bejaardes en hulle versorgers gepaardgaande met 'n ingeligte gemeenskap, veronderstel 'n gereedheid vir gemeenskapgebaseerde bejaardeversorging.

7.5 INTERVENSIES WAT GEMEENSKAPVEILIGHEID BEVORDER

Sekondêre gemeenskaporganisasies wat vrywillig gemeenskapbeveiliging bevorder, doen gemeenskapgebaseerde bejaardeversorging. Reserwemag-, buurtwag- en kommando-lede is voorbeelde in dié verband. Die navorser voeg daarby dat elke gemeenskaplid verantwoordelikheid moet neem vir die veiligheid in sy/haar omgewing. 'n

Sekuriteitmaatskappy kan op sekondêre vlak 'n bydrae tot gemeenskapgebaseerde bejaardeversorging lewer, indien hulle deur middel van sekuriteitsdienste in die gemeenskap diens lewer aan bejaardes sodat hulle langer onafhanklik en veilig in die gemeenskap kan aanbly (vergelyk Hoofstuk 4, 4. vir intervensies in die verband).

Ter samevatting kan gemeenskapgebaseerde bejaardesorgdienste gratis, teen 'n minimale bedrag, 'n diensruiling asook as 'n ten volle betaalde diens beskikbaar wees. Dienste moet daarop geskoei wees dat bejaardes, versorgers van bejaardes en die gemeenskap diens lewer en ontvang wat nodig is om bejaardes so lank moontlik, veilig en onafhanklik in die gemeenskap te hou.

Bejaardes wat inskakel by aktiwiteite soos selfhelpgroepe, bejaardeklubs en bejaardebelangegroepes voldoen aan die belangrike beginsel dat hulle, waar enigsins moontlik, betrek moet word by die ontwikkeling en bestuur van aktiwiteite en dienste. Soos uitgespel in die Finansiële Beleid vir Ontwikkelinggerigte Maatskaplike Welsyndienste (Departement van Welsyn, 1999: 25).

Bogenoemde rolspelers kan egter nie geïsoleerd dienste lewer nie. Hulle moet netwerke daarstel, koördineer, saamwerk en nuwe vennootskappe bou om dienste sinvol te kan lewer aan bejaardes, hulle versorgers en die gemeenskap (Vergelyk Lombard & Jansen van Rensburg, 2001: 327).

8. 'N TUIN AS METAFOR VIR GEMEENSKAPGEBASEERDE BEJAARDE-VERSORGING

Die navorser stel gemeenskapgebaseerde bejaardeversorging simbolies voor ten einde die interaksie van die verskillende elemente en rolspelers uit te beeld (Vergelyk metaforiese voorstelling: Figuur 6.2.)

Die sleutels tot die simbole sluit in:

- die park: die breë gemeenskap;
- die enkele boom: 'n geïsoleerde bejaarde;
- die groepering van bome: persoonlike versorgers;

Figuur 6.2 Die tuin as metafoor vir gemeenskapgebaseerde bejaardeversorging

- die onderskeie wortels: bejaardes se eie bydrae tot positiewe veroudering;
- die fungus tussen die wortels van verskillende bome: vrywilligerbetrokkenheid;
- die grond: die beleidraamwerk;
- die bome met 2 stamme: die bejaardes en hulle versorgers;
- die tuinier; primêre voorsieners;
- die tuingereedskap; sekondêre voorsieners;
- die son: gemeenskapveiligheid;
- die reën: bemagtiging met kennis;
- die wind: die onsigbare gees van welwillendheid.

“As jy weer in ‘n digte woud kom, kan jy jou gerus probeer indink wat alles onder jou voete gebeur. Wetenskaplikes weet nou dat wanneer boomwortels met mekaar in aanraking kom, ‘n stof vrygestel word wat die groei van ‘n spesifieke soort fungus bevorder. Hierdie fungus help dan om die wortels van verskillende bome aan mekaar te verbind – selfs wortels van verskillende soorte bome. As een boom toegang tot water het, en ‘n ander een tot voedingstowwe, en ‘n derde tot sonlig, maak die fungus dit moontlik dat die stowwe na bome gaan waar hulle benodig word. En so kan bome met mekaar deel sodat almal behoue kan bly” (James 2000: 21).

Die toepassing van die simboliese voorstelling is soos volg:

- Die beleidraamwerk ten opsigte van veroudering bepaal die riglyne waarvolgens dienste gelewer en ontvang word.
- Gemeenskapgebaseerde bejaardeversorging word aangepas volgens ‘n spesifieke gemeenskap se omstandighede.
- Daar is geïsoleerde bejaardes in elke gemeenskap wat die hoë risiko-gevalle uitmaak. Bejaardes wat genoegsame sosiale steunnetwerke het, is in gesonde interaksie met hulle persoonlike versorgers.
- Bejaardes se eie bydrae tot positiewe veroudering sluit in voldoende finansiële voorsiening, goeie gesondheid, ‘n aktiewe lewenswyse, geskikte behuising en die sekuriteit van ‘n veilige omgewing.
- Vrywilliger aktiwiteite en kerklike ondersteuning bied wedersydse ondersteuning aan bejaardes, hulle versorgers en ander gemeenskaplede.
- Namate die bejaardes verswak, word die rol van die versorgers al groter en is

ondersteuning aan beide bejaardes en versorgers noodsaaklik.

- Die primêre diensvoorsieners bied ondersteuning en dienste soos benodig. Kerke bied geestelike versterking om aan te pas by die eise wat veroudering stel.
- Die sekondêre voorsieners, die gemelde organisasies, groepe en individue, lewer dienste wat dit vir die bejaarde moontlik maak om so lank moontlik veilig en onafhanklik in die gemeenskap aan te bly.
- Veiligheid in die gemeenskap is noodsaaklik om sekuriteit te verskaf wat nodig is om mense meelewend teenoor mekaar te laat optree en bejaardes veilig in die gemeenskap te laat aanbly.
- Gemeenskapgebaseerde bejaardeversorgers moet behoorlik opgelei wees ten einde die regte leiding aan die onderskeie rolspelers in die gemeenskap te gee en gemeenskaplede moet toegerus wees met kennis om aktiewe veroudering te bevorder en by te dra tot gemeenskapgebaseerde bejaardeversorging.
- Al hierdie aksies moet in 'n gees van welwillendheid en wedersydse omgee vir mekaar plaasvind.

Gemeenskaplede moet nie net ingelig wees ten opsigte van watter bydrae hulle kan lewer nie, maar ook hoe hulle vir hulle eie aktiewe veroudering voorsiening kan maak. Effektiewe gemeenskapgebaseerde bejaardeversorging vereis dat die onderskeie rolspelers dus bemaagtig sal wees met kennis, vaardigheid en 'n gesindheid om toepaslike intervensies suksesvol te implementeer.

9. SAMEVATTING

In hierdie hoofstuk is bemaagtiging as uitgangspunt vir gemeenskapgebaseerde intervensies bespreek. Dit impliseer dat alle dienste, hetsy rehabiliterend of ontwikkelingsgerig, gevestig moet wees in die beginsel dat bejaardes self besluite moet neem wat hulle lewe en funksionering raak. Hulle moet verder so aktief moontlik betrokke wees by aktiwiteite wat hulle onafhanklikheid en selfstandigheid bevorder.

Verder is verskeie gemeenskapgebaseerde intervensies geïdentifiseer wat, soos toepaslik, in samehang met die gekategoriseerde rolspelers benut kan word. Die rolspelers word in die volgende kategorieë onderverdeel: sosiale steunstelsels, primêre- en sekondêre

diensvoorsieners. Sosiale steunstelsels verwys na bejaardes en hulle versorgers se informele steunstelsels (gesin- en familieledede; vriende, bure en kollegas; Bybelstudie-, omgee-, selfhelp- en diensgroepe; kerkraadlede en leraars; klubs en verenigings waar bejaardes/versorgers byvoorbeeld stokperdjies beoefen; informele hulpverleners, byvoorbeeld vrywilligers wat gereeld kontak het), sowel as terloopse ondersteuning uit die gemeenskap, sonder dat daar 'n noemenswaardige onderlinge verhouding is. Primêre diensvoorsieners sluit in die welsynorganisasies (kerklike welsynstruktuur soos die CMR en dienssentrums; asook die Departement Maatskaplike Ontwikkeling se diensleweringkantoor), GBO's (belangegroepe soos Bejaardesorg; sambreelorganisasies soos die SA Nasionale Raad vir Bejaardes; kultuurgroepe byvoorbeeld die Raad vir Joodse Bejaardes; vrywillige bejaardegerigte welsynorganisasies soos *Little Brothers*) en die privaatsektor (privaat tehuse vir bejaardes met dagsorgdienste en privaatversorgingdienste vir bejaardes). Sekondêre diensvoorsieners is individue, groepe en/of organisasies uit die privaatsektor wat uit 'n dienslewering-oogpunt 'n ander primêre doelwit het, maar sekondêr 'n bydrae tot gemeenskapgebaseerde bejaardeversorging lewer deur tuishulpdienste te bevorder byvoorbeeld die SA Rooikruis; ondersteunende diensvoorsieners te wees byvoorbeeld dokters en bouers; besigheidsverwante intervensies, hulpmiddels en databasisse te lewer; gemeenskapopvoeding en aktiewe veroudering; en gemeenskapveiligheid te bevorder byvoorbeeld buurtwagte.

Die hoofstuk is afgesluit met 'n metaforiese voorstelling van rolspelers en intervensies in 'n breë gemeenskapkonteks. In Hoofstuk 7 volg die samevatting, gevolgtrekking en aanbevelings van die studie.